

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Навчально-науковий інститут педагогіки і психології
Кафедра дошкільної і початкової освіти

Шевченко Марина Валеріївна

**ФОРМУВАННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
ПОНЯТТЯ ПРО РІДНИЙ КРАЙ
ЗАСОБАМИ ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Спеціальність: 012 Дошкільна освіта

Галузь знань: 01 Освіта

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеню магістра

Науковий керівник

_____ О.І. Гаврило,
кандидат біологічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної і
початкової освіти

« ____ » _____ 20__ року

Виконавець

_____ М.В. Шевченко

« ____ » _____ 2021 року

Суми 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПОНЯТТЯ ПРО РІДНИЙ КРАЙ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	6
1.1. Вивченість формування поняття про рідний край у дітей у вітчизняній і зарубіжній педагогіці	6
1.2. Психолого-педагогічна характеристика вікових особливостей дітей старшого дошкільного віку	10
1.3. Зміст, методи та засоби формування поняття про рідний край у дітей старшого дошкільного віку	23
Висновки до розділу 1	44
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ПОНЯТТЯ ПРО РІДНИЙ КРАЙ ЗАСОБАМИ ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	46
2.1. Сутність та зміст процесу формування поняття про рідний край у дітей старшого дошкільного віку засобами екскурсійної діяльності	46
2.2. Експериментальна перевірка ефективності формування поняття про рідний край у дітей старшого дошкільного віку засобами екскурсійної діяльності	55
2.3. Методичні рекомендації щодо формування поняття про рідний край у дітей старшого дошкільного віку засобами екскурсійної діяльності	57
Висновки до розділу 2	60
ВИСНОВКИ	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	66
ДОДАТКИ	73

ВСТУП

Актуальність дослідження. Формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості нерозривно пов'язане із відродженням нації, демократизацією і гуманізацією суспільства. У Базовому компоненті дошкільної освіти зазначено: «... дошкільний заклад відповідальний за процес соціального розвитку особистості, покликаний полегшити її входження у широкий світ і розвинути внутрішні сили – патріотичні почуття дітей дошкільного віку засновуються на їх інтересі до найближчого оточення (сім'ї, батьківського дому, рідного міста, села), яке вони бачать щодня, вважають своїм, рідним, нерозривно пов'язане з ними».

Для формування поняття про рідний край у дітей старшого дошкільного віку в закладах дошкільної освіти використовують численні форми та засоби виховання й навчання. Екскурсійна діяльність є провідною у залученні дітей до вивчення природи, історії та традицій рідного краю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання ознайомлення дошкільників з рідним краєм у аспекті патріотичного виховання розглядали педагоги: А. Богуш, О. Каплуновська, І. Кичата, Ю. Палець, О. Рейпольська та ін. Залучення дошкільників до занять краєзнавством є предметом наукових досліджень сучасних українських вчених. Зокрема, у дослідженнях Т. Байбари, О. Біди, О. Варакути, І. Жаркової, О. Савченко, А. Усової розглядається проблема формування природничих знань. У працях В. Горощенка, Ф. Кисельова, Т. Князевої, Є. Редькіної підкреслюється, що у процесі вивчення природи рідного краю в педагога є можливість створити постійно зростаючу систему залучень вихованців до вирішення проблемних ситуацій, до самостійної пошукової діяльності.

Р. Петросова, Г. Пустовіт, В. Сухомлинський, В. Титова, К. Ушинський, К. Ягодовський у своїх працях зазначали, що використання на заняттях

наочного матеріалу про рослини рідного краю, дослідів, спостережень заохочує дітей до пізнання природи та викликає інтерес.

Проте, незважаючи на численні дослідження формування поняття про рідний край у дітей, роль екскурсійної діяльності у цьому процесі досі не отримала структурованого висвітлення. Отже, актуальність та недостатня дослідженість питання у педагогічній літературі зумовили вибір теми роботи: **«Формування у дітей старшого дошкільного віку поняття про рідний край засобами екскурсійної діяльності».**

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати і експериментально перевірити ефективність формування поняття про рідний край у дітей старшого дошкільного віку засобами екскурсійної діяльності

Завдання дослідження:

1. Охарактеризувати стан висвітлення проблеми формування поняття про рідний край у дітей дошкільного віку у педагогічній літературі.

2. Схарактеризувати вікові особливості дітей старшого дошкільного віку у психолого-педагогічному аспекті.

3. Проаналізувати організаційні аспекти процесу формування поняття про рідний край у дітей старшого дошкільного віку засобами екскурсійної діяльності.

4. Експериментально перевірити ефективність формування поняття про рідний край у дітей старшого дошкільного віку засобами екскурсійної діяльності.

Об'єкт дослідження – процес формування поняття про рідний край у дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження – організаційні аспекти процесу формування поняття про рідний край у дітей старшого дошкільного віку засобами екскурсійної діяльності.

Для розв'язання поставлених мети і завдань застосовувався комплекс *методів дослідження: теоретичні*: вивчення та аналіз психолого-педагогічної, науково-методичної літератури, вивчення й узагальнення педагогічного досвіду; порівняння, систематизація змісту, організаційних форм і методів виховання; аналіз педагогічного досвіду та результатів діяльності, за допомогою яких упорядковано та систематизовано дослідницькі матеріали; *емпіричні*: усне опитування (інтерв'ю, бесіда), педагогічне спостереження, анкетування, тестування; математична обробка отриманих результатів.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше детально проаналізовано стан висвітлення даного питання у науковій літературі; розглянуто сутність та зміст організаційних аспектів процесу формування поняття про рідний край у дітей старшого дошкільного віку засобами екскурсійної діяльності, експериментально перевірена та доведена їх ефективність, сформульовані методичні рекомендації щодо ефективної організації цього процесу.

Практичне значення полягає у впровадженні результатів дослідження у практику роботи Степанівського ЗДО (ясла-садок) «Орлятко»; розроблені методичні рекомендації можуть бути використані у практичній діяльності педагогічних колективів закладів дошкільної освіти у процесі формування поняття про рідний край у дітей старшого дошкільного віку та під час підготовки фахівців дошкільної освіти в освітніх закладах різного рівня.

Апробація результатів та публікації. Результати дослідження апробовані на 2-х конференціях. За матеріалами опубліковано 2 наукові праці (Додаток А).

Структура магістерського дослідження. Магістерська робота складається зі вступу, 2 розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел, який налічує 78 найменувань та додатків. Загальний обсяг роботи 82 сторінки, з них основного тексту 65 сторінки. Робота містить 1 рисунок, 5 таблиць.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПОНЯТТЯ ПРО РІДНИЙ КРАЙ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Вивченість формування поняття про рідний край у дітей у вітчизняній і зарубіжній педагогіці

Концепція «Громадянське виховання особистості в розбудові української державності» визначає пріоритетність завдань формування особистості дитини як громадянина і патріота своєї країни та Батьківщини. Термін визначає структурні компоненти громадянства: патріотизм, повагу до Батьківщини та Вітчизни. Щоб глибше розглянути тему дослідження, наведемо диференціацію цих понять.

Громадянська освіта, на думку О. Каплуновської, вбачається, безпосередньо, у вихованні певних громадянських рис особистості. Патріотизм і людяність, терипимість, взаєморозуміння, милосердя, громадянська активність та ініціативність є основою виховання поінформованого громадянина, що є основним завданням сучасного громадянського виховання молоді, в тому числі і дошкільників [35].

Сучасні вчені І. Бех та К. Чорна визначають громадянство як любов до Батьківщини, до свого народу, турботу про її добро, допомогу у формуванні та становленні України як суверенної, правової, демократичної, соціальної держави, готовність відстоювати її незалежність, служити його і захищай його, поділіть свою долю з його долею [10].

Батьківщина (Батьківщина) – країна, що належить певному народу; вужчий – рідна країна, місце народження людини. Поняття батьківщина відноситься до країни предків людини і часто має емоційний відтінок,

позначаючи особливе, сакральне почуття, що поєднує любов і почуття патріотизму [37].

Батьківщина – батьківщина у вужчому розумінні: будинок, вулиця, село, місто, країна, де жила чи проживає дана людина; рідна природа, Батьківщина – все те, що глибоко вкоренилося в пам'яті і зберігається в душі як найпотаємніше.

Патріотизм (грец. – співвітчизник і лат. – батьківщина) – громадянське почуття, змістом якого є любов до батьківщини та готовність пожертвувати заради неї власними інтересами, прихильність до нації, гордість за національну культуру, особливий емоційний досвід приналежності. за країну та її громадянство, мову, історію, традиції, бажання діяти в інтересах Батьківщини, а в разі потреби й захищати її. Він включає ряд важливих морально-етичних, етнічних, культурних, політичних та історичних аспектів [13].

Патріотизм є однією з провідних характеристик громадянина, а його розвиток є головним завданням громадянського виховання.

Проблеми громадянського виховання завжди були актуальними для представників педагогічної думки України. У своїх творах такі відомі українські діячі, як В. Антонович, М. Драгоманов, М. Грушевський, С. Русова, І. Огієнко, Г. Ващенко, Б. Грінченко, А. Макаренко, В. Сухомлинський та багато інших з особливим важливістю формування громадянської свідомості особистості, що розвивається. Ідею громадянської освіти довгий час або не помічали, або критикували.

Громадянство В. Сухомлинського передбачало формування почуття приналежності до політичного ладу, відданості Батьківщині, першості спільних, громадських та особистих інтересів, але ми не бачимо, щоб навіть у важкі часи радянського самодержавства в ньому існувало почуття приналежності до політичної системи. великий майстер міг задати напрямок громадянського гуманізму [68].

У дослідженнях Л. Артемової, І. Беха, А. Богуша, Л. Виготського, І. Газіна, Є. Казаєва, С. Козлової дошкільний вік визначено як найбільш сенситивний період для виховання громадянських і наголос що громадянську освіту слід починати ще в дошкільному віці. Важливою для нашого дослідження є наукова думка академіка І. Беча, який трактує громадянське виховання як таке, що поєднує різні види виховання і «в основному орієнтоване на патріотизм...», хоча не виключає морально-правового [11].

На думку О. Стаєнна, вчений відстоює ідею інклюзивної народної освіти, яка має поєднувати вироблення певних моральних норм, основ правового знання, почуття любові до країни, де вона народилася і живе [66].

Сучасні дослідники І. Бех та К. Чорна звертаються до вивчення понять «громадянство» та «громадянство», гуманіст відповідає національному проекту та українській національній ідеї [9].

Особливе значення мають роботи, присвячені вивченню особливостей вікового виховання громадянських особливостей та особливостей організації педагогічного процесу їх виховання в різні вікові періоди. Тому Л. Артемов, І. Газін, Є. Казаєв, С. Козлов, В. Лаппо у своїх дослідженнях стверджують, що громадянське виховання має починати з дошкільного віку. Реалізація завдань громадянського виховання є основою виховання інформованого громадянина, що є основним завданням виховання підростаючого покоління, у тому числі й дітей дошкільного віку [24].

Безперечно, провідне місце у процесі громадянського виховання посідає виховний компонент, який інтегрується та розширюється.

Основними напрямками формування у дітей поняття про рідний край, дослідниця визначає:

- формування уявлень про сім'ю, родину, рід і родовід; краєзнавство;
- ознайомлення із явищами суспільного життя; формування знань про історію держави, державні символи;

- ознайомлення із традиціями й культурою свого народу; формування знань про людство [66].

О. Каплуновською визначено такі напрямки формування у дітей поняття про рідний край:

- надання знань про сім'ю, родину, рід, родовід, історію рідного краю, явища суспільного життя, традиції та культуру свого народу, історію держави, державні символи;
- розвиток патріотичних почуттів на основі отриманих знань;
- формування практичних умінь та навичок, необхідних для патріотично спрямованої діяльності [35].

Поділяємо думку О. Стаєнної, що громадянську освіту слід розуміти як громадянську освіту, але на різних етапах розвитку особистості визначення громадянства трактується з урахуванням його особливостей, які визначають особливості та різноманітність сучасних досліджень у сфері освіти. галузь педагогіки.

У своєму дослідженні вчений розглядає громадянське виховання та формування поняття батьківщини у дітей старшого дошкільного віку в контексті демократичного виховання і визначає його як систему педагогічного впливу, спрямованого на виховання особистості засад кращого громадянства. цінності; визначає громадянство як інтегративну рису особистості, що поєднує в собі елементи патріотизму (звернення до традицій Вітчизни), правосвідомості (елементарна правова поведінка), поваги до інших людей, і на основі цієї концепції виділяє громадянські риси, однією з яких є патріотизм, навіть з його елементами [66].

На цій основі громадянське виховання дітей дошкільного віку сприймається як система педагогічного впливу, спрямованого на особистість з метою створення основи правової, морально-патріотичної культури та виховання найкращих громадянських якостей.

З іншого боку, громадянськість сприймається як інтегративна риса особистості, що включає елементи моральної, патріотичної та юридичної свідомості, толерантності та характеризує громадянську спрямованість людської діяльності. Наслідком формування поняття батьківщини у дітей та громадянства є формування системи громадянських цінностей, зокрема патріотизму, толерантності та законності (законослухняності) [27].

Ці якості ми вважаємо основними громадянськими якостями. На їх основі, як зазначають дослідники (П. Ігнатенко, Л. Крицька, Ю. Завалевський, Л. Пархоменко), розвиваються громадянська мужність, громадянський обов'язок, громадянська гідність, громадянська відповідальність тощо. П. Вербицька, Б. Кобзара, Л. Мамотюк, Є. Постовойтова всі ці характеристики об'єднані більш широким поняттям інтеграції: громадянство.

Таким чином, можна сказати, що свідомий громадянин має бути незалежним, ініціативним, відповідальним, законослухняним, толерантним до відмінностей між людьми, поважати думку та права інших тощо. Всі ці характеристики визначаються в дошкільному віці і складають основу громадянства

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє зробити висновок, що в дошкільному дитинстві основою громадянських характеристик є формування уявлень про батьківщину дітей. Це підтверджує, що, безпосередно, формування патріотизму дітей старшого дошкільного віку як інтегративної якості особистості, є актуальним питанням сучасної педагогіки.

1.2. Психолого-педагогічна характеристика вікових особливостей дітей старшого дошкільного віку

Старший дошкільний вік відіграє особливу роль у розвитку дитини: цей період життя починають формуватися нові психологічні механізми діяльності та

поведінки. Вік 5-6 років характеризується активізацією ростового процесу: рік дитина може зрости на 7-10 см. Змінюються пропорції тіла. Удосконалюються рухи, руховий досвід дітей розширюється, активно розвиваються рухові можливості. Помітно покращується координація та стійкість рівноваги, необхідні під час виконання більшості рухів. При цьому дівчатка мають певну перевагу перед хлопчиками.

У дітей активно розвиваються великі м'язи тулуба та кінцівок, але все ще слабкими залишаються дрібні м'язи, особливо кистей рук. Діти старшого дошкільного віку технічно правильно виконує більшість фізичних вправ. Він здатний критично оцінити рухи інших дітей, але самоконтроль і самооцінка непостійні та виявляються епізодично. Поглиблюються уявлення дітей про здоров'я та здоровий спосіб життя, про значенні гігієнічних процедур (для чого необхідно мити руки, чистити зуби та ін), загартовування, занять спортом, ранкової гімнастики.

Діти виявляють інтерес до свого здоров'я, набувають відомостей про своє організмі (органи почуттів, руху, травлення, дихання) та практичні вміння з догляду його. Відбуваються великі зміни вищої нервової діяльності. У протязом шостого року життя вдосконалюються основні нервові процеси збудження та особливо гальмування. Це благотворно позначається на можливостях саморегуляції

Емоційні реакції у цьому віці стають стабільнішими, врівноваженими. Дитина не так швидко стомлюється, стає більш витривалий психічно, що пов'язано зі зростаючою фізичною витривалістю. Діти починають частіше за власною ініціативою утримуватись від небажаних дій. Але в цілому здатність до довільної регуляції своєї активності все ще виражена недостатньо потребує уваги дорослих. Формуються соціальні уявлення морального плану. Поступово відбувається перехід від імпульсивної, ситуативної поведінки до поведінці, опосередкованої правилами та нормами.

Діти активно звертаються до правил при регулюванні своїх взаємин із однолітками. Діти старшого дошкільного віку вже відрізняють добрі та погані вчинки, мають уявлення про добре і зле, можуть навести відповідні конкретні приклади з особистого досвіду та літератури. В оцінці однолітків вони досить категоричні та вимогливі, щодо власної поведінки більш поблажливі та недостатньо об'єктивні.

Розширюються інтелектуальні здібності дітей. За своїм характеристикам головний мозок шестирічної дитини наближається до показниками мозку дорослої людини. Дитина не лише виділяє суттєві ознаки у предметах та явищах, але й починає встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між ними, просторові, тимчасові та інші стосунки. Діти оперують достатнім обсягом тимчасових уявлень: ранок-день-вечір-ніч; вчора-сьогодні-завтра, раніше-пізніше; орієнтуються в послідовності днів тижня, пір року та місяців, що відносяться до кожної пори року.

Досить впевнено освоюють орієнтацію у просторі та на площині: зліва-направо, вгорі-внизу, попереду-ззаду, близько-далеко, вище-нижче і т.д. Розширюється загальний світогляд дітей. Інтереси дітей старшого дошкільного віку поступово виходять за рамки найближчого оточення дитячого садка та сім'ї. Дітей приваблює широкий соціальний та природний світ, незвичайні події та факти. Їх цікавлять мешканці джунглів та океанів, космосу, далеких країн та багато іншого.

Діти старшого дошкільного віку намагається самостійно осмислити та пояснити отриману інформацію. З п'яти років починається справжній розквіт ідей «маленьких філософів» про походження Сонця, Місяця, зірок та іншого. Для пояснення дітьми залучаються знання, почерпнуті з фільмів та телевізійних програм: про космонавтів, місяцеходів, космічних подорожі, зоряні війни. Діти з живим інтересом слухають історії з життя батьків, бабусь та дідусів. Ознайомлення з технікою, різноманітними видами праці, професіями батьків

забезпечує подальше входження дитини до сучасний світ, залучення до його цінностей.

Гра є важливим засобом розвитку дитини, підготовки до школи та майбутнього життя. А. Макаренко вважав, що грати для дитини так само важливо, як і працювати для дорослих. Цінність гри:

- розвивається моторика;
- формується довільна пам'ять;
- формується вміння підкорятися правилам;
- складається довільність психічних процесів.

Суттєвих змін зазнає змістовний компонент діяльності в грі – сюжет гри як її основне ядро ускладнюється і різноманітніє, наближаючись до реального контексту життя. Структура сюжету вдосконалюється за допомогою різних способів творчого побудови. За допомогою дорослих створюються цікаві, логічно обгрунтовані ідеї для ігор, наближені до сучасного життя, удосконалюється вміння дитини презентувати та передати сенс життєвих переживань, а не лише їх зовнішній бік. Розширюється коло ролей у грі, розвивається вміння вибирати й індивідуалізувати ролі. Дошкільник все частіше відтворює різноманітні рольові зв'язки в сюжетах, проявляє гнучкість, вміння змінювати рольові дії, добре орієнтується в діях у грі для відтворення стандартів статево-рольової поведінки.

Під керівництвом дорослого діти старшого дошкільного віку включаються до пошукової діяльності, приймають та самостійно ставлять пізнавальні завдання, висувають припущення про причини і результати явищ, що спостерігаються, використовують різні способи перевірки: досліди, евристичні міркування, тривалі порівняльні спостереження самостійно роблять маленькі «відкриття». У старшому дошкільному віці зростають можливості пам'яті, виникає навмисне запам'ятовування з метою подальшого відтворення матеріалу, більш стійким стає увага.

Відбувається розвиток усіх пізнавальних психічних процесів. Діти знижуються пороги відчуттів. Підвищується гострота зору та точність розрізнення кольорів, розвивається фонематичний та звуковисотний слух, значно зростає точність оцінок ваги та пропорцій предметів, систематизуються уявлення дітей. Продовжується вдосконалюватись мова. За рік словник збільшується на 1000-1200 слів (порівняно з попереднім віком), хоча практично встановити точну кількість засвоєних слів за цей період дуже важко через великі індивідуальні відмінності.

Удосконалюється зв'язкова, монологічне мовлення. Дитина без допомоги дорослого може передати зміст невеликої казки, оповідання, мультфільму, описати події, свідком яких він був. Правильно користується багатьма граматичними формами та категоріями. На шостому році життя дитини м'язи артикуляційного апарату досить зміцніли, і діти здатні правильно вимовляти всі звуки рідної мови. Однак у деяких дітей і в цьому віці ще тільки закінчується правильне засвоєння шиплячих звуків, звуків [л], [р].

Розвивається продуктивна уява, здатність сприймати і уявляти собі на основі словесного опису різні світи, наприклад, космос, космічні подорожі, прибульців, замок принцеси, чарівників та ін. Ці досягнення знаходять втілення в дитячих іграх, театральній діяльності, у малюнках, дитячих оповіданнях.

Малювання – улюблене заняття дітей старшого дошкільного віку, йому вони присвячують багато часу. Діти із задоволенням демонструють свої малюнки один одному, обговорюють їх зміст, обмінюються думками. Люблять влаштовувати виставки малюнків, пишаються своїми успіхами. Зростаюча потреба старших дошкільнят у спілкуванні зі однолітками, у спільних іграх та діяльності призводить до виникнення дитячої спільноти. Одноліток стає цікавим як партнер з ігор та практичної діяльності.

Вчені відзначають, що в цей період з'являються прояви свідомості та особистості:

- внутрішні етичні інстанції (зачатки почуття совісті);
- перший обрис дитячого світогляду;
- супідрядність мотивів (продумані дії починають переважати над імпульсивними, мотив «хочу» поступається мотиву «треба», більшого значення набувають соціальна мотивація);
- довільна поведінка (здатність діяти цілеспрямовано, долати труднощі на шляху до мети, елементарно контролювати та регулювати свою діяльність);
- творча уява (прагнення відійти від шаблону та зразка, схильність до фантазування, вигадування, творчої ініціативи);
- особиста свідомість (усвідомлення свого обмеженого місця в системі відносин з дорослими, орієнтація у власних чеснотах і вадах, виникнення більш-менш реалістичної самооцінки, самоповаги, прагнення бути визнаним іншими) [46].

Розвивається система міжособистісних відносин, взаємних симпатій та уподобань. Старший дошкільник страждає, якщо ніхто не хоче грати з ним. Діти стають вибірковими у взаєминах. У спілкуванні зі однолітками переважають одностатеві контакти. Діти граються невеликими групами від двох до п'яти осіб. Іноді ці групи стають постійними за складом. Так з'являються перші друзі – ті, з ким у дитини найкраще досягається взаєморозуміння та взаємна симпатія.

Дедалі яскравіше проявляється перевага до певних видів ігор, хоча загалом ігровий репертуар різноманітний, включає сюжетно-рольові, режисерські, будівельно-конструктивні, рухливі, музичні, театралізовані ігри, ігрове експериментування. Визначаються ігрові інтереси та переваги хлопчиків та дівчаток. Діти самостійно створюють ігровий простір, вибудовують сюжет і перебіг гри, розподіляють ролі.

У спільній грі з'являється потреба регулювати взаємини з однолітками, складаються норми моральної поведінки, виявляються моральні почуття.

Формується поведінка, опосередкована образом іншої людини. У результаті взаємодії та порівняння своєї поведінки з поведінкою однолітка у дитини з'являється можливість кращого усвідомлення самого себе, свого Я.

Найактивніше проявляється інтерес до співпраці, до спільного вирішення спільної задачі. Діти прагнуть домовлятися між собою для досягнення кінцевої мети. Дорослий допомагає дітям у освоєнні конкретних способів досягнення взаєморозуміння з урахуванням урахування інтересів партнерів. Збільшується інтерес дітей старшого дошкільного віку до спілкування зі дорослими. Діти активно прагнуть привернути до себе увагу дорослих, залучити до розмови. Дітям хочеться поділитися своїми знаннями, враженнями, судженнями. Рівноправне спілкування з дорослим піднімає самооцінку дитини, допомагає відчувати своє дорослішання та компетентність. Змістовне, різноманітне спілкування дорослих з дітьми (пізнавальне, ділове, особистісне) є найважливішою умовою їх повноцінного розвитку.

Протягом шостого року життя удосконалюються основні нервові процеси – збудження та особливо гальмування. Це сприятливо позначається на можливостях саморегуляції. Але в цілому здатність до довільного регулювання своєї активності все ще виражена недостатньо і вимагає уваги дорослих. Формуються соціальні уявлення морального плану, діти старшого дошкільного віку вже відрізняють добрі та погані вчинки, мають уявлення про добро і зло і можуть навести відповідні конкретні приклади з особистого досвіду чи літератури. В оцінці вчинків однолітків вони досить категоричні і вимогливі, щодо власної поведінки більш поблажливі та недостатньо об'єктивні.

За своїми характеристиками, головний мозок шестирічної дитини наближається до показників мозку дорослої людини – розширюються інтелектуальні можливості дітей. Дитина як виділяє суттєві ознаки у предметах і явищах, а й починає встановлювати причинно-наслідкові зв'язок між ними, просторові, тимчасові та інші відносини. Розширюється загальний світогляд

дітей. Інтереси старших дошкільнят поступово виходять за межі найближчого оточення дитячого садка та сім'ї. Дітей приваблює широкий соціальний та природний світ, незвичайні події та факти. Діти старшого дошкільного віку намагається самостійно осмислити та пояснити отриману інформацію.

У старшому дошкільному віці зростають можливості пам'яті, виникає навмисне запам'ятовування з метою подальшого відтворення матеріалу, стійкішим стає увага. Відбувається розвиток усіх пізнавальних психічних процесів. Продовжує вдосконалюватися мова (зв'язкова, монологічна). Розвивається продуктивне уяву, здатність сприймати і уявляти собі з урахуванням словесного описи різні світи, наприклад космос, чарівників тощо. ці досягнення знаходять втілення у дитячих іграх, театральній діяльності, у малюнках, дитячих оповіданнях.

Зростаюча потреба дітей старшого дошкільного віку у спілкуванні з однолітками, у спільних іграх та діяльності призводить до виникнення дитячої спільноти. Розвивається система міжособистісних відносин, взаємних симпатій та уподобань. Формування соціального статусу кожної дитини багато в чому визначається оцінкою її вихователем. Своєю поведінкою вихователь показує приклади доброго, дбайливого ставлення до людей.

У спілкуванні з однолітками переважають одностатеві контакти. Діти грають невеликими групами від двох до п'яти осіб. Діти стають вибірковими у взаєминах та спілкуванні. Активніше проявляється інтерес до співпраці, до спільного вирішення спільного завдання. Інтерес дітей старшого дошкільного віку до спілкування з дорослим не слабшає. Змістовне, різноманітне спілкування дорослих із дітьми (пізнавальне, ділове, особистісне) є найважливішою умовою їхнього повноцінного розвитку.

Вікові особливості дітей старшої групи (5-6 років). Все більший інтерес дитини п'яти років спрямований на сферу взаємин між людьми. Оцінки дорослого піддаються критичному аналізу та порівнюються зі своїми власними.

Під впливом цих оцінок уявлення дитини про «Я» реальне і «Я» ідеальне диференціюються чіткіше. До цього періоду життя у дитини накопичується чималий запас знань, який продовжує поповнюватися. Дитина прагне поділитися своїми знаннями та враженнями з оточуючими, однолітками, що сприяє появі пізнавальної мотивації у спілкуванні.

З іншого боку, широкий кругозір дитини може стати фактором, який позитивно впливає на його успішність серед однолітків. Відбувається розвиток пізнавальної сфери особистості дитини-дошкільника. Розвиток довільності та вольових якостей дозволяє дитині цілеспрямовано долати певні труднощі, специфічні для дошкільника. Також розвивається підпорядкування мотивів (наприклад, дитина може відмовитися від галасливої гри під час відпочинку дорослих).

З'являється інтерес до математики, читання. Ґрунтуючись на вмінні представляти що-небудь, дитина може вирішувати прості геометричні завдання. Дитина вже може запам'ятати щось цілеспрямовано. Крім комунікативної функції мови, розвивається плануюча, тобто дитина навчається цілеспрямовано планувати, логічно і послідовно вибудовувати свої дії та розповідати про це. Розвивається самоінструктування, яке допомагає дитині заздалегідь організувати свою увагу на майбутній діяльності. Діти старшого дошкільного віку здатні розрізняти весь спектр людських емоцій, у нього виявляються стійкі почуття та стосунки. Формуються «вищі почуття»: моральні, інтелектуальні, естетичні.

До інтелектуальних почуттів можна віднести:

- цікавість;
- допитливість;
- почуття гумору;
- здивування.

До естетичних почуттів належить:

- відчуття прекрасного;
- почуття героїчного.

До моральних почуттів можна віднести:

- почуття гордості;
- почуття сорому;
- почуття дружби.

На тлі емоційної залежності від оцінок дорослої дитини розвивається домагання на визнання, виражене в прагненні отримати схвалення, похвалу, підтвердити свою значущість. Досить часто у цьому віці в дітей віком з'являється риса, як брехливість, т. е. цілеспрямоване спотворення істини. Розвитку цієї риси сприяє порушення дитячо-батьківських відносин, коли близька людина надмірною строгістю або негативним ставленням блокує розвиток у дитини позитивного самовідчуття, впевненості у своїх силах. І щоб не втратити довіру дорослого, а часто убезпечити себе від нападок, дитина починає вигадувати виправдання своїм помилкам, перекладати провину на інших.

Моральний розвиток дітей старшого дошкільного віку безпосередньо залежить від ступеня участі в ньому дорослого, тому що саме у спілкуванні з дорослим дитина знає, осмислює та інтерпретує моральні норми та правила. У дитини необхідно формувати звичку моральної поведінки. Цьому сприяє створення проблемних ситуацій та включення дітей до них у процесі повсякденного життя, а також особистий приклад дорослого, який знаходиться поряд.

Вік 5-6 років, старший дошкільний вік є дуже важливим у розвитку пізнавальної, інтелектуальної та особистісної сфери дитини. Саме цей період у дитині закладаються багато особистісні аспекти, формуються основні риси характеру дитини, «Я» – позиція. Вже зараз можна зрозуміти, якою буде людина у майбутньому. У 5-6 років дитина як губка вбирає всю пізнавальну

інформацію. Науково доведено, що в цьому віці людина запам'ятовує стільки матеріалу, скільки вона не запам'ятає потім ніколи в житті.

У цьому віці дитині цікаво все, що пов'язано з навколишнім світом, розширюється кругозір. Найкращим способом отримання наукової інформації є читання дитячої енциклопедії, де чітко, науково, доступною для дитини мовою описуються будь-які відомості про навколишній світ. Дитина отримує уявлення про космос, стародавній світ, людське тіло, тварин і рослини, країни, винаходить багато іншого. Цей період називається сензитивним (особливо чутливим) для розвитку всіх пізнавальних процесів: уваги, сприйняття, мислення, пам'яті, уяви. Дуже корисно грати з дітьми в словесні ігри, тому що дитина вже використовує у своїй промові синоніми, антоніми, розрізняє голосні та приголосні звуки, може визначити кількість складів у словах, місце звуку в слові (на початку, середині, кінці слова).

Зростає схильність до самостійності, до спроб діяти без допомоги дорослого. Нове становлення дошкільного віку в розвитку вольової сфери – підпорядкування бажань: дитина повинна підпорядковувати одні бажання іншим. Співвідношення бажань формується під час діяльності дитини, особливо в грі [1].

Добре розвиває логічне мислення конструктор. Важливим моментом у процесі конструювання є складання за схемою-зразком, починаючи з простих візерунків. Кубики, різні головоломки, мозаїку необхідно викладати по картинці, орієнтуючись на колір, форму та величину. Розвитку елементарних логічних уявлень сприяють ігри та вправи з використанням різних логічних таблиць. Усі завдання будуються на видовій, тематичній класифікації, змушують працювати, зорове сприйняття і мислення дитини.

М. Заброцький підкреслює, що прагнення до активного спілкування з дорослими виявляється і в тому, що діти намагаються залучити їх до власних переживань, хочуть почути оцінку своїх дій і вчинків. Отже, комунікативна

діяльність розгортається на основі пізнавальних та особистісних мотивів і несе в собі елемент ініціативи й самостійності. Сковування самостійності, ініціативи дошкільника породжує прояви впертості, негативізму, вередливості, егоїзму, опір вимогам дорослих. У дітей старшого дошкільного віку розвивається і потреба у спілкуванні з ровесниками. Сюжетно-рольова гра вже потребує співучасників. У дитячому садку діти рано входять у товариство ровесників, навчаються зважати на бажання інших дітей, пропозиції товаришів, поступатися своїми бажаннями, допомагати одне одному та інше. Все це – перші ознаки становлення дитячого колективу, стійкість якого залежить від керівництва вихователя [31].

Характерним для дітей старшого дошкільного віку є конформізм – підкорення більшості, майже некритичне й неусвідомлене сприймання того, що говорять чи роблять усі. Мотиви поведінки й діяльності дітей старшого дошкільного віку:

- положення, яке займає дитина в системі взаємин з дорослими, участь у їх житті і ті вимоги, що висуває до дитини навколишнє середовище;
- з першого мотиву впливає другий: оцінка дорослим поведінки дитини;
- мотиви морального порядку (мотиви змагання, самолюбства, власної гідності);
- суспільні мотиви кращі в своїй найпростішій формі (прагнення зробити щось корисне іншим) [41].

Виділяють мотиви:

- 1) пов'язані з широким колом взаємин дитини з навколишнім середовищем (потреби у спілкуванні з дорослими та дітьми, у схваленні, у визнанні їх досягнень та ін.);
- 2) ті, що йдуть від самої діяльності, пов'язані з процесом її виконання (ігрові інтереси, потреби в зовнішніх враженнях, у пізнавальній активності).

Поступово зростає сила дії соціальних мотивів (бажання зайняти своє місце в колі друзів, прагнення бути на висоті вимог колективу тощо).

У зв'язку з розвитком самосвідомості у дітей формується самооцінка і рівень вимог, які в свою чергу стають дієвими мотивами їх поведінки. Мотиви, що спонукають до поведінки та вчинків дошкільника, не тільки існують поруч, але й вступають у різноманітні відносини. Воно проявляється в усному домінуванні та підпорядкуванні іншим мотивам. Конкретний зміст цієї ієрархії, а саме те, яким мотивам підпорядковуються всі інші спонукання, залежить від віку дітей та їхнього виховання. Співвідношення мотивів у дітей старшого дошкільного віку стає відносно стабільним.

Дослідники підкреслюють, що наявність більш-менш стійкого домінування мотивів протягом певного часу характеризує спрямованість особистості дитини. Завдяки довільній підпорядкованості мотивів дошкільнята стають здатними організувати свою поведінку, навіть незважаючи на прямі спонукання, завдяки свідомій меті чи наміру. Намір народжується з потреби, яку неможливо задовольнити безпосередньо, і підживлюється її спонукальною силою [2].

Наприклад, дитина прибирає іграшки, хоча не хоче цього робити, якщо їй дозволено дивитися телевізор чи гуляти. Таким чином, наміри діють від імені дитини як засіб управління її потребами та регулювання поведінки. Наміри дошкільника дуже емоційні та яскраві. Це слабкість дитини, яка свідомо регулює свої дії. Співвідношення мотивів у дітей виникає спочатку в процесі спілкування з дорослими і під впливом дорослих, а потім – в об'єктивних умовах, які цього вимагають (наприклад, прибирання іграшок з кімнати для гри на друкарській машинці тощо) [1].

На думку М. Гамезо, дії дитини в дошкільному дитинстві все частіше мотивуються не індивідуальними мотивами, а певною підпорядкованістю мотивів. Активне й свідоме упорядкування індивідуальної діяльності свідчить

про досить складну внутрішню організацію поведінки дошкільників, що виявляє індивідуальні відмінності. Самосвідомість дошкільника Предметом самопізнання дошкільника є окремі частини тіла, дії, мовленнєві дії, вчинки, переживання та особистісні якості. Коли психічні процеси стають довільними, діти починають усвідомлювати, що вони є основою саморегуляції [21].

Таким чином діти старшого дошкільного віку можуть визначити результати своїх спостережень, спостерігаючи за об'єктом. Діти дошкільного віку можуть ретельно розбирати слова, усвідомлювати свої судження та переживання. Розуміння дошкільниками власних переживань особливо яскраво проявляється в другій половині дошкільного віку. Дитячі переживання завжди пов'язані зі стосунками з дорослими та дітьми, із виконанням правил поведінки та різноманітними завданнями. Діапазон переживань досить великий: радість, смуток, смуток, роздратування, сором, гнів.

Отже, період дошкільного дитинства завершується розвитком у дітей психічної готовності до школи. Його основними складовими є мотиваційна, розумова та емоційна готовність. Таким чином, найважливішими рисами дітей старшого дошкільного віку є: потреба в спілкуванні, з допомогою якої засвоюється соціальний досвід; потреба в зовнішніх враженнях, в результаті чого відбувається розвиток пізнавальних здібностей; потреба в рухах, яка призводить до оволодіння цілою системою різноманітних навичок та вмінь.

1.3. Зміст, методи та засоби формування поняття про рідний край у дітей старшого дошкільного віку

Ознайомлення дітей з рідним краєм, його історією, традиціями – одне з головних завдань закладу дошкільної освіти. Це складний педагогічний процес, в основі якого лежить розвиток моральних почуттів.

Формування у дітей старшого дошкільного віку поняття про Батьківщину – це цілеспрямований педагогічний процес впливу на особистість дитини з метою збагачення її знань про Батьківщину, виховання патріотичних почуттів, розвитку моральних здібностей і поведінки, розвитку потреб громади до блага.

Дошкільний вік за своїми психологічними характеристиками є найбільш сприятливим для формування уявлення про батьківщину, оскільки дошкільник реагує на довіру дорослого, характеризується наслідуванням, навіюванням, емоційною чутливістю, чесністю почуттів. . .

У Базовому компоненті дошкільної освіти наголошується на необхідності організації спеціальної роботи в дитячому садку, спрямованої на ознайомлення дітей з рідним краєм з урахуванням їх віку, національної культури та традицій народу. У цьому процесі необхідно враховувати своєрідність проявів та особливостей формування любові до рідного краю у дітей дошкільного віку [5].

Краєзнавство визначається як один з основних напрямів патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку – тобто вивчення історико-географічних та культурних особливостей Батьківщини. Базовий елемент дошкільної освіти в Україні, пропагуючи історичний підхід до патріотичного виховання дітей дошкільного віку, оновлює його місцеву українсько-українську етнографічну традицію.

Поєднуючи навчальну, пізнавальну, дослідницьку та суспільно-корисну діяльність дітей, краєзнавчі знання мають великий виховний потенціал. Це пов'язано переважно з тим, що природа, суспільне життя і праця, господарство, культура, історичне минуле Батьківщини – невичерпні джерела знань, які формують національну самобутність і світогляд особистості, її всебічний і гармонійний розвиток на основі сприйняття. довкілля [6].

Розвивальна функція краєзнавчого матеріалу полягає у стимулюванні та розвитку пізнавальних психічних процесів учнів, їхньої мови та спостережливості.

У праці «Українське народознавство в дитячому садку» А. Богуш та Н. Лисенко визнають краєзнавство багатовимірною, пізнавальною, дослідницькою та суспільно корисною працею дітей, організованою та керованою вчителем, орієнтованою на всебічне знання про Батьківщину (природу, життя, економіки, культури) [12].

Таким чином, організація роботи по ознайомленню дітей дошкільного віку з Батьківщиною реалізується як комплексне вирішення пізнавальних, виховних, виховних і мовленнєвих проблем. У процесі вирішення завдань пізнання рідного краю вихователь має можливість:

- розвивати пізнавальну активність дітей, прагнення якомога глибше пізнати свій народ, свої національні корені;
- формувати стійкий інтерес до історії, особливостей, неповторності свого рідного краю, бажання пізнати його глибше;
- прищеплювати дітям навички пошукової, дослідницької діяльності, уміння аналізувати, спів ставляти, робити висновки [18].

Базовим етапом формування у дітей любові до рідного краю слід вважати накопичення дитиною соціального досвіду життя у своїй Вітчизні і засвоєння прийнятих у ньому норм поведінки і взаємин. Як вже зазначалося, формування поняття про рідний край тісно пов'язане з вихованням патріотизму. У поняття патріотизму входять:

- когнітивний (знання, уявлення);
- емоційний (почуття);
- поведінковий (уміння, навички) компоненти, які реалізуються у сфері соціуму і природи [11].

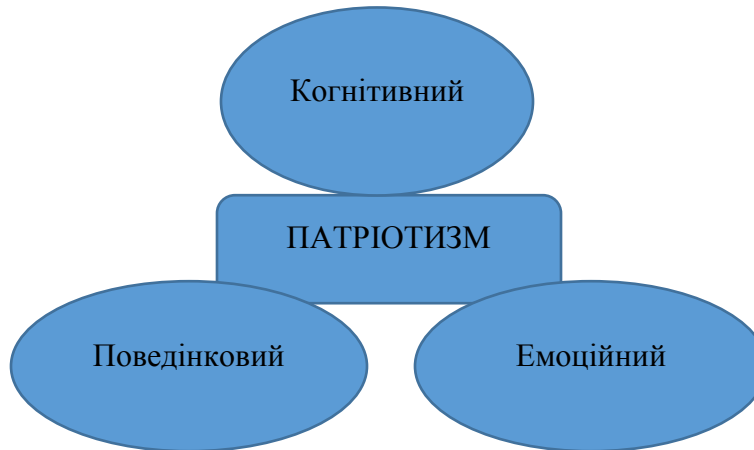

Рис. 1.1. Компоненти поняття патріотизм

Пізнавальна складова концепції патріотизму надає зміст роботи з патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку в умовах дошкільної освіти. Поведінковий – виконує діагностичну функцію з патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку в дошкільному вихованні. У цьому віці на перший план виходить емоційна складова. Почуття відіграють певну роль у формуванні у дітей любові й інтересу до рідного краю, але моральні почуття дошкільників специфічні, позбавлені сили й стійкості.

У дітей старшого дошкільного віку світогляд поступово розширюється. Система узагальнених знань про явища суспільного життя не створюється до кінця дошкільного віку. Цьому сприяє засвоєння дітьми моральних суджень, понять і понять, а також пізнавальний інтерес до навколишнього світу.

Н. Дерев'янка зазначає, що відмінною рисою виховання у дітей знань про Батьківщину є єдність моральних почуттів та інформації. Знання впливають на моральний розвиток дитини лише тоді, коли вони забарвлені почуттями та переживаннями. Особливістю прояву патріотизму у дітей старшого дошкільного віку є те, що моральний досвід обмежений рамками практичної діяльності, до якої вони залучені (спілкування з дітьми і дорослими, праця). У

дошкільному віці лише починається формування волі та моральних ідеалів, важливих для патріотичного виховання [24].

Завдання та зміст ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з рідним краєм:

1. Формування у дітей системи знань про свою велику і малу Батьківщину, яка може бути представлена наступним чином:
 - природничі та географічні відомості (географічні особливості рідного краю, клімату, природи країни);
 - відомості про життя свого народу (особливості побуту, праці, культури, традицій);
 - соціальні відомості (знання про визначні пам'ятки рідного міста, столиці, країни, знання назви країни, її столиці, інших міст, державної символіки);
 - деякі історичні відомості (про життя народу в різні історичні періоди, про подвиги людей у роки Великої Вітчизняної війни, знання історичних пам'яток міста, вулиць) [3].
2. Виховання у дітей старшого дошкільного віку інтересу до навколишнього світу, емоційної чуйності на події суспільного життя. Передбачає активізацію емоційної сфери особистості, виховання таких почуттів як любов до рідних і близьким людям, рідному місту, повагу до історії народу, захоплення творами народної творчості, любові до природи, ненависті до ворогів.
3. Включення дітей старшого дошкільного віку у практичну діяльність щодо застосування отриманих знань. Передбачає формування у дітей певних навичок і вмінь: вміння відобразити накопичені знання в грі, художньої та трудової діяльності, вміння прийняти участь у суспільно наведеному працю, вміння дбайливо відноситися до природи, результатами праці інших, вміння відобразити знання в мові, спілкуванні з дорослими і однолітками.

О. Каплуновська стверджує, що вирішуючи завдання ознайомлення дітей з рідним краєм, кожен педагог повинен будувати свою роботу у відповідності з місцевими умовами та особливостями дітей, з огляду на наступні принципи:

- «позитивний центризм» (відбір знань, найбільш актуальних для дитини цього віку);
- безперервність і спадкоємність педагогічного процесу;
- диференційований підхід до кожної дитини, максимальне врахування її психологічних особливостей, можливостей та інтересів;
- раціональне поєднання різних видів діяльності, адекватний віком баланс інтелектуальних, емоційних і рухових навантажень;
- діяльнісний підхід;
- розвивальний характер навчання, що базується на дитячій активності [35].

Основою краєзнавчої роботи є ті джерела, на які може спиратися вихователь при підготовці того чи іншого виду роботи.

Головним джерелом знань про рідний край є краєзнавчі об'єкти. Їх умовно поділяють на такі групи:

- адміністративно-територіальні (населений пункт, район, область, край, країна);
- економічні (заводи, господарства, шахти);
- історичні (пам'ятки, заповідники, пам'ятки природи);
- культурно-мистецькі (театри, музеї, бібліотеки, навчальні заклади);
- природні (рельєф, гори, низовини, водойми, корисні копалини, рослини, тварини).

До джерел краєзнавства належать М. Костриця відносить:

- Краєзнавча бібліографія – інформація про літературу регіону, яка вийшла в минулому або виходить тепер.

- Картографічні джерела (архіви музеїв, державні архіви).
- Усні джерела: казки, легенди, думи, пісні, прислів'я, приказки.
- Офіційні джерела – документальна спадщина, спостереження – огляд різноманітних об'єктів і процесів.
- Друковані джерела – підручники, довідники, енциклопедії, путівники, карти.
- Пам'ятки історії та культури [40].

Робота над вихованням любові та прихильності до власного міста вимагає великої опори на пізнавальну сферу, уяву та пам'ять дитини. Старших дітей слід попередити про об'єкти, розташовані на найближчих вулицях: школа, кінотеатр, пошта, аптека тощо, розповісти про їх призначення та підкреслити, що все це створено для зручності людей.

Коло предметів, які вивчатимуть старші дошкільники, розширюються район і місто в цілому, його пам'ятки, історичні місця та пам'ятки. Дітям розповіли, на чю честь вони побудовані.

Актуальністю сучасного дослідження, присвяченого громадянсько-патріотичному вихованню дітей дошкільного віку, є визначається протиріччям між необхідністю громадянсько-патріотичного виховання дітей в нинішній контекст, їх готовність захищати Батьківщину та відсутність розвитку цього проблема як у педагогічній теорії, так і на практиці; державне замовлення на формування патріотичного розуміння а громадянина та відсутність можливості висловити свою громадянську позицію в умовах с виховання в дошкільних навчальних закладах. Метою є показати основні результати дослідження, присвячене визначенню особливостей громадянсько-патріотичних якостей дітей дошкільного віку.

Провідним методом дослідження цієї проблеми є експеримент, що дозволяє здійснити багатоплановий підхід до рівнів розвитку громадянсько-патріотичних якостей дітей дошкільного віку та формування робота,

спрямована на розвиток громадянсько-патріотичних якостей дітей, що передбачена спеціально розроблена програма. У наведено результати діагностичного дослідження, присвяченого громадянсько-патріотичне виховання дітей дошкільного віку та розкриває недоліки громадянсько-патріотичного навчання в дошкільному навчальному закладі, виявлене за допомогою методу діагностики проблема. Результатом проведеного дослідження стало розроблення та впровадження програма, яка включала низку заходів, присвячених розвитку громадянсько-патріот якості дітей дошкільного віку. Порівняння результатів експериментальної та контрольної груп до та після формуючої роботи свідчить про позитивний вплив застосованих методичних засобів. Матеріали та ідеї мають практичне значення для вихователів ясел, керівників дошкільних закладів, закладів освіти, спеціалістів, які працюють у дошкільних навчальних закладах.

Кожна людина, яка поважає себе, повинна знати історію своєї Батьківщини. Виховувати у дитини любов до рідного дому, сім'ї, дитячого садка, своєї Батьківщини необхідно з перших років життя. Малюк повинен розуміти, що мати власний будинок – це велике благо. Все хороше починається з дому і матері – хранительки вогнища. Розвиток любові і вдячності до дому в його первісному значенні є першим кроком у патріотичному вихованні дітей. дошкільний вік... «Рідний дім» – поняття складне, багатогранне. Вона включає ставлення до себе як особистості, ставлення до своєї сім'ї, причетність до сімейних традицій. Перші друзі дитини, дитячий садок, куди він ходить, вулиця, на якій знаходиться його будинок – все це включає в себе уявлення дитини про власний дім, про його «батьківщину». Ці ідеї поступово розширюються. Батьківщина вже асоціюється не тільки з будинком і вулицею, а й з рідним містом і навколишньою природою. Згодом приходить усвідомлення своєї причетності до величезної багатонаціональної країни, громадянином якої має стати дитина.

Ми запалюємо любов до Батьківщини в дитини, а ми не в змозі виростити любов до себе в найближчий дім і дитячий сад. Але це основа основ морально-патріотичного виховання, його перший і найважливіший крок. Дошкільник спочатку повинен усвідомити себе членом сім'ї, невід'ємною частиною своєї малої батьківщини, і лише останнім жителем планети Земля. Треба йти від близького до далекого.

Зараз сім'я переживає не найкращі часи. Прагнучи заробити на хліб, батьки менше уваги приділяють дітям та їх вихованню, зростає кількість неповних, неблагополучних сімей. Дитині все важче любити свій дім, сім'ю, дитячий садок.

Тому необхідно створити умови для формування у дітей емоційно насиченого образу рідного дому, дитячого садка. Діти повинні не тільки брати, а й віддавати: піклуватися про близьких, бути уважними один до одного, співчутливими, одним словом і працювати.

Одним із перспективних методів, що сприяють вирішенню завдань цивільно-патріотичного виховання дошкільників, є метод проектної діяльності. На основі особистісно-орієнтованого підходу до навчання і виховання розвивається пізнавальний інтерес до різних галузей знань, до доступної дитини суспільного життя, формує навички співпраці, виховує любов, повагу до рідного краю та почуття гордості за нього.

На думку М. Костриці, діти дошкільного віку повинні знати назву свого міста, свою вулицю, прилеглі вулиці, на честь яких вони названі. Їм кажуть, що у кожної людини є дім і місто, де вона народилася і жила. Для цього потрібні поїздки в місто, на природу, спостереження за роботою дорослих, де кожна дитина починає усвідомлювати, що праця з'єднує людей, потребує згуртованості, взаємодопомоги, знання своєї справи. І тут важливо ознайомити дітей з народними промислами краю, народними умільцями.

Дорослі повинні розповідати про місто, показувати його. Ви повинні показати дитині, що його рідне місто славиться своєю історією, традиціями, пам'ятниками, пам'ятниками та найкращими людьми. Діти подорожують містом разом із дорослими. Іноді в дитячому садку організуються екскурсії. Дорослі розповідають дітям про свої улюблені місця.

Без патріотизму неможливо виховати гідного громадянина, виробити стійкий імунітет від негативного впливу навколишньої дійсності. Патріотичне виховання має починати з дошкільного віку. У державному освітньому стандарті дошкільної освіти велике значення надається формуванню почуття гордості і любові до рідного краю, людей праці, ветеранів. У рік річниці Перемоги у Великій Вітчизняній війні тема патріотизму є найбільш актуальною. «Ніхто не забутий! Ніщо не забуто! – девіз нашої пам'яті. Пошукова робота, нові дослідження поповнюють історію нашої республіки, приходять імена героїв, рідних, земляків, які воювали на фронтах бойових дій та ветеранів тилу, які працювали заради перемоги в тилу.

Ця проблема має велике значення в системі дошкільної освіти. Саме в дошкільному дитинстві починають формуватися такі якості, як любов до Батьківщини, до історії рідного краю, до ветеранів війни та тилу, до дітей війни.

Патріотичне виховання в дитячих садках і підготовчих групах має здійснюватися не тільки через теоретичні відомості, а й через практичну діяльність, яка включає різні види діяльності дітей.

Вихователь може розповідати про пам'ятники, музеї, меморіали і т. д. Важливо, щоб навчальний матеріал був зрозумілим дітям і викликав інтерес. Діти обов'язково візьмуть участь у святкуванні Дня міста. Свої враження діти повинні відобразити в малюванні та конструюванні. Можна зробити подарунки до свята.

Навчаючи дітей любити своє місто, вони повинні усвідомлювати, що їхнє місто є частиною їхньої батьківщини, адже в усіх місцях, великому й малому, є багато спільного:

- всюди люди трудяться для всіх (вчителі вчать дітей; лікарі лікують хворих; робочі роблять машини і т.д.);
- скрізь дотримуються традиції;
- всюди живуть люди різних національностей, спільно працюють і допомагають один одному;
- є спільні професійні і громадські свята;
- люди бережуть і охороняють природу і т.д. [42].

Середовище (природне і соціальне), в якому вони живуть, художня література, музика, скульптура є способом ознайомлення дітей з рідним краєм, а отже, і патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку. Засобом є також те чи інше заняття: гра, робота, походи та екскурсії, свята, які відзначаються на селі та в дитячому садку.

Основною формою знайомства дітей з рідним краєм є тематичні заняття. Важливо, щоб вони підвищували розумову активність дітей. Цьому сприяють порівняльні прийоми (місто в минулому і сьогодні), запитання та індивідуальні завдання. Необхідно вчити дітей аналізувати побачене, робити узагальнення, висновки. Ви можете запропонувати знайти відповідь на фотографіях, запитати у батьків і так далі.

Слід ще раз підкреслити, що для дитини дошкільного віку характерні короткочасні інтереси, нестійка увага, стомлюваність. Тому багаторазове опрацювання однієї і тієї ж теми лише сприяє розвитку уваги та тривалого інтересу дітей до однієї теми. Причому необхідно поєднувати діяльність не лише рідною мовою, а й пізнання природи, музики та мистецтва [47].

Врахування вікових особливостей дітей потребує широкого використання ігрових прийомів, які важливі як для підвищення пізнавальної активності дітей,

так і для створення емоційної атмосфери. Дітям дуже цікаво грати в «мандрівки та мандрівки» (у минуле міста, батьківщини тощо). Тому кожна тема має бути підкріплена різноманітними іграми, продуктивними видами діяльності (виготовлення колажів, виробів, альбомів, тематичний малюнок). Результати роботи над темою, яка пов'язує знання дітей, можуть бути представлені під час свят, сімейних розваг [37].

Продовженням цієї роботи є ознайомлення дітей з іншими містами країни, зі столицею нашої країни, з гімном, прапором і гербом.

Нині робота з батьками є важливою і особливо складною, вимагає великого такту та терпіння, адже в молодих сім'ях питання знань про Батьківщину, патріотичного виховання та громадянської позиції не вважаються важливими, а часто викликають лише подив.

Залучення сім'ї до морально-патріотичного виховання дітей вимагає від вихователя особливого такту, уваги і чуйності до кожної дитини. Добровільна участь усіх є обов'язковою вимогою та умовою цієї роботи. Велике значення мають сімейні поїздки до повіту, міста чи села, відвідини з батьками окремих підприємств та установ повіту тощо. Ефекти таких поїздок можуть бути виражені у вигляді фотовиставки, спільного виступу з дитинами чи фільм. Не менш цікаво провести «міні-дослідження». А вихователь разом з батьками має обрати та визначити тему дослідження, раціонально обмежуючи її «територіальні» та «часові рамки», наприклад дослідження не з історії міста в цілому, а з історії вулиці (де розташований дитячий садок). розташований). чи є діти), чи останній будинок і доля його мешканців тощо [52].

Процес формування поняття про рідний край у дітей дошкільного віку багатогранний, він здійснюється за допомогою різноманітних форм роботи, вибір яких залежить від змісту та цілей навчально-виховної роботи, вікових особливостей дітей з урахуванням основні види діяльності. Одним із найефективніших способів роботи з місцевими традиціями є діяльність,

спрямована на задоволення потреб кожної дитини: духовних, естетичних, пізнавальних. Екскурсії дозволяють моделювати розважальну діяльність дітей, пов'язану з пізнанням навколишнього світу: особливостей природи, сучасних та історичних подій, елементів побуту, традицій, вірувань і творчих досягнень людства.

Поїздка є однією з форм навчання та виховання. Навчальний процес відбувається в природі, коли діти безпосередньо спілкуються з предметами і явищами природи та з очевидними взаємозалежностями між ними.

Екскурсії класифікують за двома підставами: фактичний обсяг тематичного змісту теми подорожі та її місце в структурі тематичного плану (початковий, поточний, підсумковий). Розробка методики організації та проведення екскурсій по рідному краю ґрунтується на загальнодидактичних принципах, але з урахуванням специфіки екскурсії в цілому та конкретно для кожного її виду [61].

Як діяльність відвідування поєднує суміжні та взаємозалежні види діяльності. Вони можуть бути різними – переміщення групи по маршруту, пересування по об'єктах, огляд визначних пам'яток. Активність дітей на екскурсіях проявляється в таких активних формах, як спостереження, дослідження об'єктів. Діяльність педагога складається з низки заходів, основним з яких є підготовка та проведення навчально-тематичних подорожей.

Як форма спілкування екскурсія передбачає взаємовідносини та взаємодію вихователя та дітей на основі їх спільної діяльності. Подорожі допомагають конкретизувати набуті знання та дати нові знання, розвивають здатність розуміти природні та соціальні явища та процеси, підвищують інтерес дитини до того, що вивчається, та викликають специфічні чуттєві враження.

Метою екскурсійної діяльності є ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з історичним минулим та сьогоденням нашої країни, досягненнями національної культури, природою, традиціями та звичаями їх

мешканців шляхом екскурсій місцевими матеріалами. Освітня мета екскурсії – сформувати уявлення дітей про об’єкти та явища природи чи об’єкти культурної та архітектурної спадщини, історичні будівлі, їх зв’язки.

Завдання навчально-тематичної екскурсії – надати дітям додаткові знання про батьківщину; забезпечення освітньої, пізнавальної та виховної цінності екскурсій [70].

Під час екскурсій діти не тільки засвоюють нові знання, а й поглиблюють та розширюють знання, які вони вже мають; набути навичок та вміння їх застосовувати. Екскурсії пропонують можливість комплексного використання методів виховання; допомогти розкрити практичний зміст знань, сприяти ознайомленню дітей із досягненнями науки; сприяння залученню дітей до простого дослідження; вони є ефективним засобом виховання дітей, особливо їх емоційної сфери.

Цінність екскурсійної діяльності полягає в тому, що:

- знання набуваються в природних умовах;
- багатий ілюстрований матеріал для спостереження;
- явища розглядаються як єдине ціле;
- багатий матеріал збирається для подальшої роботи;
- позитивно впливає на емоційну сферу дошкільників.

До організації і проведення екскурсій висувається низка вимог:

- наявність у закладі дошкільної освіти системи екскурсійної роботи і підготовка вихователя до екскурсійної роботи;
- чітке визначення освітньої і виховної мети екскурсії;
- вибір оптимального змісту екскурсії з урахуванням рівня розвитку дітей;
- правильний вибір екскурсійних об’єктів;
- дотримання логіки пізнавального процесу;

- раціональне поєднання слова і наочності;
- мотивація пізнавальної діяльності дітей;
- формування у дошкільників світогляду, моральних та інших якостей;
- формування у дошкільників вмінь і навичок у застосування знань на практиці;
- організаційна чіткість проведення екскурсії;
- дотримання правил техніки безпеки і правил поведінки під час екскурсії [73].

Природа має надзвичайно сильний емоційно-естетичний вплив на дитину. Дитина відчуває природу в русі, в конкретних діях. Тому під час екскурсії на природу бажано залучати дітей до веселої та важкої праці. В. Сухомлинський стверджував, що сама природа не виховує, а лише виховує активну взаємодію дитини з нею. На природі доцільно організовувати екскурсії, польові ігри, різні цікаві професії тощо [63].

Особливістю поточної екскурсії на одну тему є те, що засвоєння кожного елемента знань починається з безпосереднього сприйняття реальних об'єктів на місці. Предмети та явища визначають мікроструктуру подорожі.

Процеси пізнання, що відбуваються під час відвідування – відчуття: сприйняття ознак, властивостей конкретних об'єктів – це перший етап ознайомлення із загальними уявленнями та поняттями, які виникнуть у майбутньому – навчальне заняття, тобто отримання нових знань, умінь та навичок. здібності. Під час підготовки до візиту визначаються об'єкти та зміст спостережень [28].

Вихователь знайомить дітей з темою поїздки, розподіляє між ними обов'язки та при необхідності об'єднує дітей у групи. Маршрут включає в себе наступні етапи:

1. Мета та цілі. Ведучий повідомляє про предмет, основну мету та цілі поїздки.

2. Коротка вступна бесіда, спрямована на активізацію вже відомої інформації.

3. Презентація об'єктів, сюжету.

4. Проведення змагань та ігор.

5. Підсумок, загальна бесіда, нагородження учасників подорожі за увагу, творчість та ініціативу.

Вивчаючи позицію дитини у формуванні любові до батьківщини, її позиція повинна бути не стороннім спостерігачем, а зацікавленим дослідником, активним захисником природи та її багатств.

Важливо прищеплювати дошкільнятам спостережливість, вчити спостерігати за природними явищами. Можна ознайомити дітей з народними прикметами погоди та використовувати їх у спостереженнях [43].

Поїздки на природу допоможуть дошкільникам отримати конкретні знання про флору і фауну рідного краю, познайомитися з найпоширенішими деревами, чагарниками, трав'янистими рослинами, тваринами та птахами цієї місцевості. Спостерігати і вивчати фауну Батьківщини безпосередньо в природі набагато складніше, ніж флору, тому що в місцевих лісах не завжди можна побачити тварин, тому тут допомагають поїздки в екопарк, музей природи. Ідея охорони природи має бути «червоною ниткою» під час прогулянок чи подорожей на лоні природи [43].

Вибираючи подорож на лоно природи, пам'ятайте, що діти досить легко втомлюються, тому подорож не повинна бути довгою. Під час відвідування вихователь повинен дотримуватися певних правил проведення візиту. Подорожі зі старшими дошкільниками дають їм самостійність у спостереженні за природними об'єктами, стимулюють їх розумову та творчу пізнавальну активність. Вони мають велике значення для розвитку творчих почуттів, оскільки звертають увагу на красу рідної природи, багатство фарб, звуків, красу форми тощо.

Спілкування з природою через подорожі допомагає старшим дошкільнятам зрозуміти такі важливі поняття, як роль людини у долі навколишнього середовища, взаємозв'язок і взаємозалежність суспільства і природи, стійкість природних угруповань, формування культури поведінки та активного життя в природі. Крім того, екскурсії на природу дуже оздоровчі, пізнавальні та пізнавальні.

Вихователь повинен побудувати екскурсію, створити такі умови, щоб образи рідної природи викликали у дітей радісні почуття від зустрічі з її красою, навчити слухати музику лісу, співати трави, дивитися танець сніжинок, опалого листя, насіння. (тут допоможуть казки). Розглядаючи специфіку кожної пори року, діти старшого дошкільного віку мають відчутти неповторність і циклічність природних явищ і встановити між ними зв'язки [43].

Після екскурсії обов'язковий аналіз її результатів – усна бесіда, використання даних під час наступних занять. За результатами подорожі варто оформити стенд, плакат чи альбом, щоб діти могли оновити свої знання.

У старшій групі дитячих садків особливої цінності і мінливості набуває пізнання дітей з рідним краєм. Літературні ідеї наповнені історико-географічними аспектами, надзвичайно важливими як для розумового, так і для морального виховання. Значно розширюється знайомство дітей з рідним містом педагогів, збільшується не лише обсяг інформації, а й їх тематична концентрація. Наприклад, знайомство з ними слід починати з уточнення назви та символічних знаків, які історично в них закладені. Отже, обов'язковим атрибутом міста як поселення в старих традиціях був герб і місто. Кожен з них мав символічне та традиційне значення [51].

У цій віковій групі діти дізнаються від вчителя про заслуги відомих людей, поки не зрозуміють, чим вони відрізняються від решти країни та країни. Завдання вчителя в цьому питанні – проводити цілеспрямовані прогулянки, екскурсії, зустрічі та бесіди з дітьми та найкращими людьми.

До ефективних методів і форм організації роботи по ознайомленню дітей старшого дошкільного віку з рідним краєм можна віднести:

- подорожі вулицями рідного міста, до пам'ятників, пам'ятників;
- походи в парк;
- розповіді педагога;
- розмови з цікавими людьми;
- огляд ілюстративних матеріалів; читання та виставлення вигаданих творів;
- запрошення членів сім'ї до дитячого садка; зустрічі з батьками поза дитячим садом на робочому місці [64].

Різноманітність понять «батьківщина», «батьківщина», «батьківщина», знаходження різних рис і подібностей сприяє спостереженню прогулянок і подорожей, до яких має бути мотивований кожен носій поняття. Адже від цього залежить якість і специфіка завдань. Під час спостереження вихователь звертає увагу на яскраві та динамічні об'єкти (будує будинок, школу, хто будує, як будує стіни тощо) [43].

Увага в шестирічному віці характеризується довільністю, тому вихователь може заздалегідь дати дітям завдання: звернути увагу на те, що нового на вашій вулиці, в місті чи в селі.

Логіка кожної подорожі залежатиме від мети та завдань, які конкретно ставить перед собою вихователь, від рівня знань про цю сферу. Таким чином, досліджуючи місто, вихователь називає берег річки і, спостерігаючи за ним, отримує спеціальне заняття у вигляді комплексної подорожі.

Учитель забезпечить високий рівень знань, якщо під час подорожі активно використовуватиме метод заправки. При цьому підтримує позитивні емоції та переживання дітей, для читання фольклору використовує фольклор та оригінальні загадки, прислів'я, приказки та прикмети. Під час подорожей вихователь дає дітям можливість самостійно оглянути все, виробити певні

враження про навколишнє, зорієнтуватися в ньому, а під час спостереження вони послідовно ставлять запитання різного характеру [57].

Діти 6 років вже мають певні знання про рідне місто, рідне місто. Сфера інтересів та уявлень дітей старшого дошкільного віку значно ширша, тому вони керуються базовою складовою дошкільної освіти, де особлива увага приділяється можливості свідомого навчання дітьми з предметно-орієнтованого та пізнавального середовища. патріотичні почуття.

Знання дітьми історичного минулого та пам'ятних місць – одна з кількох професій, що відрізняються одна від одної за методами, засвоєнням та засобами досягнення мети. Одні заходи проводяться у формі екскурсій, інші – бесіди, треті – підготовки «Посібника», «Усного журналу» тощо.

Враховуючи вимоги Базового компонента дошкільної освіти, вихователь повинен виробити у дітей «емоційно-ціннісний підхід до світу рукоділля». Тому ряд занять присвячено ознайомленню дітей старшого дошкільного віку з роботою дорослих у комунальному господарстві. Діти дізнаються, яку їжу виробляють у нашому місті. Діти зможуть використовувати ці знання в рольових іграх, малюнках та в повсякденному житті. Слід звернути увагу на участь і роль батьків у соціальному процесі, що підвищує інтерес дітей до предметів і явищ навколишнього світу [5].

Для ознайомлення дошкільників з результатами в різних формах організації роботи можна використовувати різноманітні методи – наочні, практичні, словесні. Такими формами є діяльність, подорож як специфічний вид діяльності, мета та щоденні прогулянки [63].

Важливою формою роботи, спрямованої на ознайомлення дошкільників з результатами, вважаються заняття. Це пов'язано з тим, що заняття дозволяють формувати знання у всіх дітей одночасно, у певній послідовності з урахуванням можливостей дітей та оточення. Під наглядом вихователя за програмою діти

формують систему знань, розвивають пізнавальні процеси та здібності, формують правильне ставлення до природи рідного міста.

Основні принципи процесу ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з поняттям Батьківщини такі: Національно-патріотична спрямованість. Виховання дітей старшого дошкільного віку підпорядковане завданням формування їх світогляду, любові до праці, високих моральних і вольових цінностей.

- Науково-практичний. У процесі роботи з краєзнавчими поняттями діти створюють систему природничих понять: вони вивчають екологічні терміни, дізнаються причини явищ, подій тощо. Вивчення рідного краю ґрунтується на добре розроблених методах і включає не лише здобуття конкретних знань, а й збирання, узагальнення фактів багатогранного життя, намагання сформулювати практичні рекомендації. Водночас слід забезпечити, щоб зміст та обсяг дослідження місцевих знань були можливими для дітей відповідно до їх інтересів, віку та навичок.
- Оптимальне поєднання дослідницької та суспільно корисної діяльності. У процесі краєзнавчої роботи дітей важливу роль відіграє їх суспільно корисна діяльність. Старші дошкільники глибше розуміють цінність своєї роботи завдяки своїй дослідницькій діяльності, під час якої вони переконуються у здатності людини систематично впливати на навколишнє середовище та змінювати його відповідно до потреб життя. Вивчення рідного краю органічно включає суспільно корисну працю як передумову формування активної життєвої позиції.
- Доступність та систематичність. Краєзнавчі дослідження визначних пам'яток слід проводити систематично та використовувати доступні для дітей пояснення [35].

Об'єктами навчальних екскурсій є підприємства, навчальні заклади, установи культури і мистецтва (музеї, виставки), храми, історичні місця і пам'ятники тощо. Екскурсії плануються заздалегідь, їх проведення має бути визначеним у виховній програмі. Ефективність екскурсії залежить насамперед від ретельної підготовки вихователя, яка відбувається в такому порядку:

- визначення теми, типу екскурсії;
- розробка змісту та його специфікацій відповідно до об'єктів на маршруті;
- визначення освітніх, розвивальних та освітньої мети екскурсії;
- вибір необхідного обладнання [35].

Вихователь здійснює ретельну підготовку проведення екскурсії. Він заздалегідь ознайомлюється з об'єктом, розробляє зміст екскурсії. Дітям вихователь проводить таку підготовку:

- пояснює їм мету і зміст екскурсії, дає характеристику об'єкта, зацікавлює ним;
- подає план екскурсії (основні елементи екскурсії);
- за потреби – накреслюється маршрут-схема [6].

Розробляючи екскурсію для дітей старшого дошкільного віку, варто пам'ятати про те, що більш розвинена їх зорова пам'ять. Візуальну інформацію вони запам'ятовують краще і швидше, а також згадують конкретні, яскраві факти та події. Спостереження за зміною кольорів в природі, пробудження рослинного світу не тільки дають дітям нову інформацію про життя природи, вони виховують у них почуття прекрасного. Характерною рисою дітей старшого дошкільного віку є емоційність та допитливість, бажання випробувати свої сили та спритність, бажання фантазувати, відкривати таємниці та прагнути до чогось надзвичайного, далекого та прекрасного.

Саме краєзнавча робота зі старшими дошкільниками дає дитині широкий спектр можливостей. У процесі краєзнавчої роботи дитина формується як

особистість у міжособистісному спілкуванні однолітків; дитина вчиться грати з використанням естетичних елементів; діяльність дитини в цьому процесі оновлюється, є мотивованою та змістовною.

Таким чином, процес формування поняття про рідний край у дітей старшого дошкільного віку є багатограним та всеохоплюючим. Зміст, засоби та методи виховання юних патріотів формуються відповідно до вікових особливостей дітей п'яти-шести років з урахуванням педагогічних принципів та методології.

Висновки до розділу один

У першому розділі охарактеризовано стан висвітлення проблеми формування поняття про рідний край у дітей дошкільного віку у педагогічній літературі.

Проблеми громадянського виховання завжди були актуальними для представників педагогічної думки України. Такі відомі українські діячі, як В. Антонович, М. Драгоманов, М. Грушевський, С. Русова, І. Огієнко, Г. Ващенко, Б. Грінченко, А. Макаренко, В. Сухомлинський та багато інших, звертали увагу у своїх роботах на особливе значення формування громадянської свідомості підростаючої особистості. У дослідженнях Л. Артемової, І. Беха, А. Богущ, Л. Виготського, І. Газіна, Є. Казаєва, С. Козлової визначено старший дошкільний вік найбільш сенситивним періодом для виховання громадянських якостей та акцентовано, що громадянське виховання має починатися вже в дошкільному віці.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дає підстави зробити висновок, що основа громадянських якостей закладається в дошкільному дитинстві через формування поняття про рідний край у дітей.

Визначено напрямки формування у дітей поняття про рідний край. Схарактеризовано вікові особливості дітей старшого дошкільного віку у психолого-педагогічному аспекті.

До ефективних методів і форм організації роботи по ознайомленню дітей старшого дошкільного віку з рідним краєм належать: екскурсії вулицями рідного міста, до історичних пам'яток, визначних місць; екскурсії до лісу, парку, на луки; розповіді вихователя; бесіди з цікавими людьми, узагальнюючі бесіди; розгляд ілюстративних матеріалів; читання та інсценування творів художньої літератури; запрошення членів родини у дитячий садок; зустрічі з батьками за межами дошкільному закладу за місцем роботи.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ПОНЯТТЯ ПРО РІДНИЙ КРАЙ ЗАСОБАМИ ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Сутність та зміст процесу формування поняття про рідний край у дітей старшого дошкільного віку засобами екскурсійної діяльності

Ознайомлення дітей з рідним краєм, з історико-культурними, національними, географічними, природними особливостями формує в них такі риси характеру, які допоможуть їм стати патріотом та громадянином своєї Батьківщини. Адже яскраві враження про рідну природу, історію Батьківщини, отримані в дитинстві, часто залишаються в пам'яті людини протягом усього життя. Кожен регіон України має свої традиції та звичаї, пісні та легенди, національні святині та символи, свою історію та обереги. Тому ідея знайомства дітей з рідним селом лежить в основі концепції батьківщини для дітей старшого дошкільного віку.

Відмітно, що діти старшого дошкільного віку виявляють внутрішню позицію по відношенню, безпосередньо, до навколишнього світу, природного і надприродного середовища. Володіє навичками комунікації та стандартами поведінки. Вони легко входять в нові умови життя, орієнтуються, адаптуються і впливають на них. Вони обмінюються інформацією про своє місто, події та свята, які там відбуваються. Пишаючись своїми вміннями, досягненнями, багато хто хоче творити своїми руками, пропонує і приймає допомогу. Здатний до самоконтролю і саморегуляції. Це свідчить про соціальну та інтелектуальну зрілість, а також про готовність дітей до розуміння понять місцевих традицій [40].

Діти старшого дошкільного віку помічають і розрізняють поняття Мала і Велика Батьківщина. Вони мають глибокі душевні переживання, засновані на знаннях і любові до рідного краю. За підтримки дорослих вони сприяють розвитку рідного міста. Їх цікавить не лише, безпосередньо, сучасність, а й історичне походження назв районів, вулиць і т. д. Визначте, назвіть об'єкти найближчого оточення в місті, на вулиці, в районі. Вони, безпосередньо, знають професії людей, які працюють на благо свого міста, прикрашають його. Перелічіть навчальні, комерційні, медичні та лікувальні заклади, сферу обслуговування, їх призначення. Порівнюють за кількістю, розмірами вулиць, будинків, транспорту, дерев тощо. Послідовно розташовані предмети, безпосередньо, силуети, що відображають реальний образ знань про місто [43].

В активному словнику, безпосередньо, використовуються назви вулиць, площ, парків, будівель, підприємств, культурно-мистецьких, освітніх, оздоровчих, обслуговуючих організацій, банків (у складі словника, доступного для п'ятирічної дитини). Звертають увагу на дерева та квіти, які прикрашають місто та його вулиці; відображають їхні образи в малюнках, моделях, аплікаціях, піснях, танцях.

Експериментальною базою нашого дослідження було обрано ЗДО «Орлятко», с.Степанівка Сумського району Сумської області. У дослідженні взяли участь 20 дітей, з них 7 хлопчиків та 17 дівчат.

Ми визначили такі показники сформованості поняття про батьківщину дітей старшого дошкільного віку.

1. Діти знають і використовують назву села, свою вулицю, головну вулицю села, інші вулиці, площі, пам'ятники (Меморіал Вічної Слави).
2. Перелічіть особливості місцевості, рослинний і тваринний світ, клімат.
3. Орієнтація в культурі, мові та звичаях.
4. Дізнайтеся легенди про походження назви села та його оберегів.

5. Використовуйте слова – географічні назви місць (Сумська область), річок (водойми – Псел), розташованих у дитячих будинках.

6. Охарактеризуйте особливості ландшафту.

7. Використовуйте назви рослин, тварин їх місцевості, характеристики умов життя.

8. Знати назви професій, пов'язаних із діяльністю на селі.

9. Будьте обережні в приміщенні, на дитячому майданчику, на вулиці; виявляти захоплення, радість, інтерес; вести діалоги з однолітками та дорослими.

На основі системи показників розроблено шкалу оцінки сформованості уявлень про рідний край у дітей старшого дошкільного віку. Відповіді дітей та їхня поведінка під час діагностики оцінювалися від 1 до 3 балів:

3 бали – дитина самостійно відповідає на запитання, аргументує свою відповідь, виявляє інтерес до бесіди чи гри;

2 бали – дитина відповідає на запитання за допомогою вихователя, ситуативний інтерес, дитина відволікається під час гри чи бесіди;

1 бал – дитина не приймає допомоги вчителя, відмовляється відповідати на запитання чи відповідає неправильно, не проявляє інтересу до розмови, легко відволікається на інші заняття. Визначено наступні критерії оцінки сформованості уявлення про Батьківщину:

- низький рівень (4-6 балів) – дитина не може відповісти на поставлені питання, знає назву села, не знає пам'яток села, не називає рослини і тварин, які водяться в Сумській області. Допомога педагога і допоміжні питання не справляють значного впливу на відповіді, діти часто відмовчуються;
- середній рівень (7-9 балів) – дитина не може назвати природні багатства рідного краю, тварин; знає назву села, важко назвати область, в якій;

важко назвати пам'ятки села (робить це за допомогою дорослого) і не знає, де вони розташовані, називає назву 1-2 вулиць;

- високий рівень (10-12 балів) – дитина називає природні багатства, тварин рідного краю, має поняття, що таке природа; знає назву села і області, в якій живе; називає пам'ятки села, пам'ятники, знає їх місце розташування, називає 3-4 вулиці.

Таблиця 2.1.

Діагностичне опитування дітей старшого дошкільного віку на констатувальному етапі експерименту

№	ІІІ	Рівні		
		низький	середній	високий
1.	Ангеліна Г.			+
2.	Ірина Л.	+		
3.	Богдана Л.		+	
4.	Вікторія Ш.		+	
5.	Тімур С.			+
6.	Мирослава К.			+
7.	Тимофій Щ.		+	
8.	Анастасія Б.	+		
9.	Назар Л.		+	
10.	Каміла В.			+
11.	Максим П.		+	
12.	Злата Т.	+		
13.	Олександр Ш.	+		
14.	Мілана Н.			+
15.	Богдан К.		+	
16.	Вероніка Є.		+	
17.	Анастасія Т.		+	
18.	Константин Г.			+
19.	Кіра С.			+
20.	Анастасія З.	+		

На основі виокремлених критеріїв на констатувальному етапі експерименту старшим дошкільникам було запропоновано діагностичне завдання: бесіда «Чи знаєш ти природу Сумської області?».

Мета: виявити уявлення дітей старшого дошкільного віку про природу Сумської області. Бесіда проводиться індивідуально з кожною дитиною групи. В ході її проведення дітям задавались наступні питання:

Що б ти назвав «рідною природою? Чи любиш ти свій край, чи подобається тобі рідна природа?

Який клімат в Сумській області: які у нас зима, весна, літо, зима?

Які тварини водяться на території Сумської області?

Які дерева ростуть у нас в селі?

Які рослини ростуть в селі, в лісі?

За підсумками завдання, в ході бесіди були отримані наступні результати. Високий рівень сформованості поняття про рідний край проявили 35% дітей (7 осіб) Відповідаючи на питання педагога, діти проявили фантазію і творчість при відповідях.

Середній рівень продемонстрували 40% дітей (8 осіб) Іноді не змогли відповісти на питання. Відповідали на питання однозначно, допускали помилки, іноді зверталися за допомогою до педагога. Діти допускали помилки, але, подумавши, самі виправляли їх.

Низький рівень показали 25% дітей (5 осіб) Допустили найбільшу кількість помилок. не змогли відповісти на запропоновані запитання. Деякі діти важко відповідати на питання чи відповідали односкладово, часто відволікалися. Ці діти не виявляли зацікавленість до бесіди.

Таблиця 2.2.

Результати діагностичного опитування

Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
25%	40%	35%

Результати констатувального етапу експерименту дозволили зробити висновок про невисокий рівень сформованості поняття про рідний край у дітей

старшого дошкільного віку, що засвідчило потребу в цілеспрямованій систематичній роботі з формування таких уявлень.

Нами було розроблено низку заходів, яка включала низку занять та екскурсій, було виокремлено такі *завдання заходів* формування поняття про рідний край:

- підтримувати потребу дитини в пізнанні;
- виховувати інтерес до свого міста, краю, природи і культури; навчати дотримуватись правил природокористування та культуро-доцільної поведінки;
- навчати шанувати власну працю та працю інших людей, які дбають про рідне село, створюють затишок і красу на його вулицях;
- розвивати почуття громадянина і господаря;
- надавати можливість імпровізувати в пісенно-музичній, хореографічній діяльності;
- формувати особистісне ставлення до фактів, подій в житті міста, активно залучати дітей до сприйняття соціальної дійсності, підвищувати особистісну значимість кожного громадянина свого міста;
- виховувати прихильність та любов до рідного міста й усього, що з ним пов'язано.

У роботі вихователів експериментальної групи було використано такі тематичні блоки роботи з ознайомлення дітей з рідним селом:

- 1) Історія села. Назва. Чому тут виникло поселення людей?
- 2) Моя вулиця. На якій вулиці розташований мій дитячий садок? Вулиці нашого села.
- 3) Визначні місця нашого села. Пам'ятники, будівлі.
- 4) Праця дорослих. Підприємства нашого села та м. Суми.
- 5) Видатні люди рідного села. Чийми іменами названі вулиці, школи, підприємства. Чому? Які люди прославили наш край?

6) Природа рідного села. Які дерева, квіти ростуть. Яких рослин найбільше. Як називається ріка, на березі якої розташоване село. Які корисні копалини є в нашому краї.

7) Культура рідного села. Навчальні заклади, школи, дитячі садки.

8) Культура поведінки. Як поводити себе на вулиці, в транспорті, на прогулянці, на святах?

9) Відпочинок у нашому селі. Де люблять відпочивати жителі села? Які є традиції, свята? День села.

10) Захисники нашого села. Хто слідкує за спокоєм, добробутом. Хто допомагає людям в надзвичайних ситуаціях. Хто такі ветерани? Як в нашому селі святкують День Перемоги?

Тематичні блоки інтегрувалися з будь-яким етапом пізнання дитиною рідного села, збагачуючи життєвий досвід дитини. Було помічено, що залучення дітей до життя села, його історії, культури, природи найбільш ефективно вдається тоді, коли на заняттях встановлюється зв'язок поколінь та пізнання найближчого оточення обов'язково пов'язується з культурними традиціями минулого.

У роботі вихователя ми керувалися такими правилами:

- супроводжувати розповідь мотивуючими наочними матеріалами:
- фотографіями, репродукціями, слайдами, схемами, малюнками тощо;
- звертатись до дітей із запитаннями у процесі розповіді, щоб активізувати їх увагу, викликати бажання щось дізнатися, безпосередньо, самостійно, спробувати про щось здогадатися, запитати;
- спонукати мислення дітей проблемними запитаннями: «Як ви думаєте, чому саме на цьому місці люди вирішили побудувати місто? Звідки така назва? Що вона може означати?»;
- не називати дат: вони утруднюють сприйняття матеріалу. Використовувати такі вирази: «Це було дуже давно, коли ваші бабусі та

дідусі були такими ж маленькими, як ви» або «Це було дуже-дуже-дуже давно, коли ваших мам, тат, бабусь та дідусів ще не було на світі»;

- використовувати доступну дітям лексику, пояснювати значення незнайомих слів, не вживати спеціальної термінології, не перевантажувати розповідь складними граматичними конструкціями.

Процесі експериментальної роботи ми надали перевагу таким формам роботи з дітьми щодо ознайомлення з рідним селом:

1. Заняття (організована діяльність) – 1 раз в місяць – інтегроване.
2. Індивідуальна робота – 1-2 рази в тиждень (бесіди, розгляд ілюстрацій, фотографій, перегляд відеофільмів, фото колажів, презентацій, розповіді, описи, читання творів).
3. Експерсії, зустрічі з видатними людьми села – 1- 2 рази в рік.
4. Експерсії, розваги, дозвілля, свята, пов'язані з традиціями села (День села).
5. Ігри-драматизації.
6. Конструктивно-будівельні ігри («Новий дім – гарно жити в нім», «Транспорт мого села», «Нова вулиця» тощо).
7. Відображення знайомих об'єктів у малюнках, аплікації, ліпленні.

У таблиці 2.3. представлено перелік тем ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з рідним краєм.

Таблиця 2.3.

Тематика екскурсій зі старшими дошкільниками у процесі формування поняття про рідний край

Тема заняття	Тематичний напрям екскурсій
Рідне село	1. Назва села 2. Походження назв вулиць 4. Вірші, пісні, розповіді, оповідання
Парки, гаї, місця	1. Експерсія: Дитячий парк «Казка» м. Суми 2.

відпочинку	Експерсія до березового гаю
Історичні та культурні пам'ятки	1. Експерсія: Собори м. Суми 2. Сільська церква 3. Вул. Троїцька м. Суми
Визначні місця, пам'ятники	1. Експерсія до Меморіалу Вічної Слави 2. Експерсія до пам'ятника Тарасові Шевченку м. Суми
Музеї, виставки	1. Експерсія в краєзнавчий музей м Суми 2. Експерсія в галерею мистецтв м Суми 3. Відвідування виставок
Будинок культури, театр	1. Експерсія в Сумський театр юного глядача 2. Експерсія в сільський Будинок культури

Згідно розробленої системи заходів з формування у дітей старшого дошкільного віку поняття про рідний край, було підбрано зміст, форми і методи роботи з дітьми, зокрема провідне місце займала така форма роботи як експерсії.

Було проведено експерсію в ліс з проведенням естафети, де діти спостерігали за сезонними змінами в природі, за рослинами, птахами. За результатами експерсії було проведено конкурс малюнків на тему «Бережіть природу», ліпили з пластиліну тварин Сумської області, оформляли панно «Природа нашого краю». В ході продуктивної діяльності діти спільно з дорослими майстрували годівниці для птахів і встановлювали їх на території дитячого садка.

У рамках теми «Вивчаємо історію Степанівки і Сумської області» з дітьми була проведена експерсія в краєзнавчий музей м. Суми, де їм в доступній, ігровій формі розповіли про історію виникнення міста. Проводилися експерсії по місту. Експерсія супроводжувалася розповіддю про визначні пам'ятки міста.

За підсумками цих екскурсій була організована виставка дитячих малюнків «Історія мого міста». З дітьми проводили бесіди з розгляданням ілюстрацій, фотографій, листівок, комп'ютерних презентацій на теми: «Минуле, сьогодення і майбутнє мого міста «Що означає любити своє місто». В ході цих бесід дітям надавали знання з історії Степанівки та Сум.

2.2. Експериментальна перевірка ефективності формування поняття про рідний край у дітей старшого дошкільного віку засобами екскурсійної діяльності

Після здійснення заходів з формування поняття про рідний край у дітей старшого дошкільного віку, на контрольному етапі дослідження, нами було здійснено контрольне опитування дітей для виявлення динаміки в сформованості уявлень про рідний край.

Була проведена повторна діагностика сформованості знань про рідний край у дітей старшого дошкільного віку з тим же завданням, що і на констатувальному етапі експерименту.

Мета: виявити уявлення дітей старшого дошкільного віку про природу Сумської області. «Чи знаєш ти природу Сумської області?».

За підсумками завдання, в ході бесіди виявилось, що рівень сформованості знань про рослинний і тваринний світ, клімат Сумської області досить високий.

Таблиця 2.4.

Діагностичне опитування дітей старшого дошкільного віку на контрольному етапі експерименту

№	ІПІ	Рівні		
		низький	середній	високий
21.	Ангеліна Г.			+
22.	Ірина Л.	+		

23.	Богдана Л.		+	
24.	Вікторія Ш.			+
25.	Тімур С.			+
26.	Мирослава К.			+
27.	Тимофій Щ.		+	
28.	Анастасія Б.		+	
29.	Назар Л.		+	
30.	Каміла В.			+
31.	Максим П.		+	
32.	Злата Т.		+	
33.	Олександр Ш.	+		
34.	Мілана Н.			+
35.	Богдан К.		+	
36.	Вероніка Є.			+
37.	Анастасія Т.		+	
38.	Константин Г.			+
39.	Кіра С.			+
40.	Анастасія З.		+	

Відповіли на всі питання правильно 40% дітей. У своїх відповідях діти правильно називали рослинність, тваринний світ нашого краю, клімат, характерний для Сумської області, висловлювали естетичне ставлення до природі свого села.

Іноді важко було відповісти на питання 50% дітей, відповідали на питання однозначно, допустили помилки, іноді зверталися за допомогою до педагога, але подумавши, діти самі виправляли свої помилки.

Допустили найбільшу кількість помилок 10% дітей, не змогли відповісти на запропоновані запитання. Ці діти не виявляли зацікавленість до теми бесіди. Порівняльні результати виявлення рівня сформованості знань про рідний край представлені в таблиці 2.5.

Результати діагностичного та контрольного опитування

«Чи знаєш ти природу Сумської області?»

Етапи	Низький рівень	Високий рівень	Середній рівень
Констатувальний	25%	40%	35%
Контрольний	10%	50%	40%

Таким чином, порівняння результатів констатувального та контрольного етапу дослідження продемонструвало підвищення рівня сформованості поняття про рідний край у дітей старшого дошкільного віку. Підсумки контрольного етапу експерименту засвідчили ефективність розробленої програми формування поняття про рідний край у дітей старшого дошкільного віку.

2.3. Методичні рекомендації щодо формування поняття про рідний край у дітей старшого дошкільного віку засобами екскурсійної діяльності

У процесі експериментальної роботи нами було сформульовано методичні рекомендації щодо ефективного формування поняття про рідний край у дітей старшого дошкільного віку:

- знання дітей дошкільного віку про рідне село мають бути вбудовані, безпосередньо, в цілісний навчально-виховний процес на тлі краєзнавчого матеріалу;
- введення краєзнавчого матеріалу до роботи з дітьми, безпосередньо, з урахуванням принципу поступового переходу від ближчих до дитини, особистісно значущих, до більш далеких від дитини – культурно-історичних фактів;
- формування особистісного ставлення до фактів, безпосередньо, до подій і явищ із сільського життя, створення умов для активного залучення дітей до

соціальної дійсності, підвищення їхньої особистої значущості до того, що відбувається навколо;

- використання елементів музейної педагогіки, що дає можливість дитині налагодити діалог, безпосередньо, з культурними надбаннями минулого та сьогодення.
- реалізація активістського підходу до залучення дітей до історії, культури, природи рідного села, тобто вибір дітьми видів діяльності, в яких вони хотіли б, безпосередньо, відобразити свої почуття, уявлення про побачене та почуте;
- залучення дітей до сільського свята, щоб вони потрапили в атмосферу загальної радості та гарного гумору. Познайомитися, безпосередньо, з жителями рідного міста чи села – носіями соціокультурних традицій у народних промислах, танцях, піснях;
- підбір методів ознайомлення дітей, безпосередньо, з рідним селом, які передусім підвищують їх пізнавальну та емоційну активність;
- створення в групі та дошкільному закладі розвивального середовища, яке б сприяло, безпосередньо, розвитку особистості дитини на основі народної культури на основі місцевих традицій (міні-музей народного побуту, народної творчості, фольклору, музики тощо), що задовольнило б потребу пізнати його за законами добра й краси;
- організація роботи з батьками під гаслом: виховувати у дітей знання та любов до рідного села чи міста.

Заняття, спрямовані на ознайомлення дітей з містом або сільською місцевістю, проводити один раз на тиждень. Звертаючись до матеріалу, зміст краєзнавства поступово збагачується новими поняттями, цінностями та установками.

Для ознайомлення дітей з рідним містом чи селом доцільно використовувати такі теми: «Історія міста/села», «Робота дорослих»,

«Відпочинок у рідному місті/селі», «Природа», «Культура поведінки в місто/село», «Захисники міста/села», «Пам'ятники міста/села».

Ознайомлюючи дітей з історією та пам'ятками міста чи села, для досягнення оптимального результату слід дотримуватися таких правил:

1. У розповіді про рідне місто чи село не забудьте продемонструвати прозорість: фотографії, репродукції, слайди, схеми, малюнки.

2. Підтримуйте активний діалог з дітьми в процесі розповіді.

3. Використовуйте доступну для дітей лексику, відразу пояснюйте значення незнайомих слів та назв, не вживаючи складної термінології та не обтяжуйте розповідь складними граматичними конструкціями.

Ефективне формування поняття батьківщини полегшує вихователю дотримання таких умов:

- педагогічна діяльність характеризується цілісністю і включає відбір змісту місцевих знань відповідно до цілей розвитку дитини, віку та інтересів;

- відбувається безперервне збагачення середовища програмування матеріалами про рідне село (дидактичні ігри, підручники, предмети мистецтва, продукти дитячої творчості тощо);

- тематика ознайомлення з родинним селом узгоджена з предметом іншої діяльності, з іграми для дітей;

- створення умов для самостійної та спільної роботи з дорослими та краєзнавчого матеріалу;

- формування поняття Батьківщини полягає у забезпеченні позитивного соціально-емоційного фону в роботі з дітьми.

Таким чином, дотримання умов, принципів та методичних рекомендацій щодо формування у дітей старшого дошкільного віку поняття про рідний край забезпечить ефективність цього процесу.

Висновки до розділу два

У другому розділі, згідно завдань, проаналізовано організаційно-методичні основипроцесу формування поняття про рідний край у дітей старшого дошкільного віку засобами екскурсійної діяльності.

Одним із найефективніших засобів краєзнавчої роботи визначено екскурсійні заняття, покликані задовольнити потреби кожної дитини: духовні, естетичні, пізнавальні.

Виокремлено об'єкти навчальних екскурсій: підприємства, навчальні заклади, установи культури і мистецтва (музеї, виставки), храми, історичні місця і пам'ятники тощо. Екскурсії плануються заздалегідь, їх проведення має бути визначеним у виховній програмі.

Експериментально перевірено ефективність формування поняття про рідний край у дітей старшого дошкільного віку засобами екскурсійної діяльності та виділити методичні рекомендації. Експериментальною базою дослідження було обрано ЗДО «Орлятко», смт. Степанівка, Сумського району, Сумської області. У дослідженні брали участь 20 дітей старшої групи.

На констатувальному етапі експерименту дітям старшого дошкільного віку було запропоновано діагностичне завдання, бесіда. Були отримані наступні результати. Високий рівень сформованості поняття про рідний край проявили 35% дітей; Середній рівень продемонстрували 40% дітей; Низький рівень показали 25% дітей.

Було розроблено низку занять та екскурсій. Згідно розробленої них було підібрано зміст, форми і методи роботи з дітьми, зокрема провідне місце займала така форма роботи як екскурсії.

Після реалізації програми було здійснено контрольне опитування. Відповіли на всі питання правильно 40% дітей.; Іноді важко було відповісти на питання 50% дітей; Допустили найбільшу кількість помилок 10% дітей.

Таким чином, порівняння результатів констатувального та контрольного етапу дослідження продемонструвало підвищення рівня сформованості поняття про рідний край у дітей старшого дошкільного віку. Підсумки контрольного етапу експерименту засвідчили ефективність розробленої програми формування поняття про рідний край у дітей старшого дошкільного віку.

ВИСНОВКИ

1. Згідно першого завдання охарактеризовано стан висвітлення проблеми формування поняття про рідний край у дітей дошкільного віку у педагогічній літературі. З'ясовано, що поняття про рідний край є складником громадянського виховання. Громадянське виховання, на думку О. Каплуновської, вбачається у вихованні певних громадянських якостей особистості.

Сучасні науковці І. Бех та К. Чорна визначають громадянськість як любов до Батьківщини, свого народу, турботу про його благо, сприяння становленню й утвердженню України як суверенної, правової, демократичної, соціальної держави, готовність відстояти її незалежність, служити й захищати її, розділяти власну долю з її долею.

Такі відомі українські діячі, як В. Антонович, М. Драгоманов, М. Грушевський, С. Русова, І. Огієнко, Г. Ващенко, Б. Грінченко, А. Макаренко, В. Сухомлинський та багато інших, звертали увагу у своїх роботах на особливе значення формування громадянської свідомості підростаючої особистості.

У дослідженнях Л. Артемової, І. Беха, А. Богуш, Л. Виготського, І. Газіна, Є. Казаєва, С. Козлової визначено старший дошкільний вік найбільш чутливим періодом для виховання громадянських якостей та акцентовано, що громадянське виховання має починатися вже в дошкільному віці.

Дослідження проведені О. Мокрогуз доводять, що якості, основи яких було сформовано в старшому дошкільному віці виявляються дуже стійкими та зберігаються в головних своїх особливостях багато років.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дає підстави зробити висновок, що основа громадянських якостей закладається в дошкільному дитинстві через формування поняття про рідний край у дітей.

2. Відповідно до другого завдання схарактеризовано вікові особливості дітей старшого дошкільного віку у психолого-педагогічному аспекті. Підкреслено, що згідно вікової періодизації старший дошкільний вік – це діти п'яти-шести років. З'являються нові вікові новоутворення свідомості особистості: світогляду; внутрішні етичні норми; продумані дії починають переважати над імпульсивними; довільна поведінка; творча уява; особиста свідомість.

Доведено, що протягом цього вікового періоду ускладнюється провідна діяльність дитини сюжетно-рольова гра, з'являється коло елементарних обов'язків; спільна з дорослим діяльність змінюється самостійним виконанням вимог, вказівок, доручень, прохань дорослого; впроваджуються елементи систематичного навчання як певним чином організованої та унормованої діяльності.

3. Третім завданням було визначено проаналізувати організаційно-методичні основи процесу формування поняття про рідний край у дітей старшого дошкільного віку засобами екскурсійної діяльності.

Доведено, що організація роботи по ознайомленню дошкільників з рідним краєм здійснюється відповідно до завдань Базового компонента дошкільної освіти в Україні та реалізується у комплексному поєднанні пізнавальних, навчальних, виховних та мовленнєвих завдань.

Визначено, що ознайомлення дітей з рідним краєм у дошкільному навчальному закладі являє собою цілісну систему різноманітної роботи. Виявлено, що екскурсії класифікуються за двома ознаками: фактичним обсягом тематичного змісту теми екскурсії та її місцем у структурі тематичного плану: вступна, поточна, підсумкова.

Підкреслено, що розробка методів організації та проведення екскурсій по рідному краю базується на загальних дидактичних закономірностях, але з урахуванням специфіки екскурсії загалом і конкретно для кожного її виду.

Визначено, що метою екскурсійної діяльності є ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з історичним минулим та сьогоденням нашої країни, досягненнями національної культури, природою, традиціями та звичаями їх мешканців шляхом екскурсій місцевими матеріалами. Завдання навчально-тематичної екскурсії – надати дітям додаткові знання про батьківщину; забезпечення освітньої, пізнавальної та виховної цінності екскурсій.

4. Відповідно до четвертого завдання експериментально перевірено ефективність формування поняття про рідний край у дітей старшого дошкільного віку засобами екскурсійної діяльності. Експериментальною базою нашого дослідження було обрано ЗДО «Орлятко», смт. Степанівка, Сумського району, Сумської області.

Було виокремлено показники сформованості поняття про рідний край дітей старшого дошкільного віку. На основі системи показників була розроблена шкала оцінки формування уявлень про рідний край дітей старшого дошкільного віку.

За підсумками завдання, в ході бесіди були отримані наступні результати. Високий рівень сформованості поняття про рідний край проявили 35% дітей (7 осіб). Середній рівень продемонстрували 40% дітей (8 осіб). Низький рівень показали 25% дітей (5 осіб).

Заходи із формування поняття про рідний край включали низку занять та екскурсій. Тематичні блоки інтегрувалися з будь-яким етапом пізнання дитиною рідного села, збагачуючи життєвий досвід дитини. Було помічено, що залучення дітей до життя села, його історії, культури, природи найбільш ефективно вдається тоді, коли на заняттях встановлюється зв'язок поколінь та пізнання найближчого оточення обов'язково пов'язується з культурними традиціями минулого.

Було підібрано зміст, форми і методи роботи з дітьми, зокрема провідне місце займала така форма роботи як екскурсії.

Після здійснення заходів, передбачених заходами з формування поняття про рідний край у дітей старшого дошкільного віку, нами було здійснено контрольне опитування дітей для виявлення динаміки в сформованості уявлень про рідний край.

Була проведена повторна діагностика сформованості знань про рідний край у дітей старшого дошкільного віку з тим же завданням, що і на констатувальному етапі експерименту.

Відповіли на всі питання правильно 40% дітей. Іноді важко було відповісти на питання 50% дітей. Допустили найбільшу кількість помилок 10% дітей.

Таким чином, порівняння результатів констатувального та контрольного етапу дослідження продемонструвало підвищення рівня сформованості поняття про рідний край у дітей старшого дошкільного віку. Підсумки контрольного етапу експерименту засвідчили ефективність розробленої програми формування поняття про рідний край у дітей старшого дошкільного віку.

За результатами проведеного дослідження було розроблено методичні рекомендації щодо ефективного формування поняття про рідний край у дітей старшого дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрощук І.В. Методика виховної роботи. *Навчальний посібник*. Тернопіль: Навчальна книга. Богдан. 2014. 320 с.
2. Бабарицька В. Короткова А. Малиновська О. Екскурсознавство і музеєзнавство. *Навчальний посібник*. К. Альтерпрес. 2007. 464 с.
3. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Дитина». Наук. кер. В.О. Огнев'юк. 3-тє вид., К. 2016. 492 с.
4. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі». *Наук. ред. та упоряд. О.Л. Кононко* Київ. Світич. 2008. 430 с.
5. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) (нова редакція). Київ, 2021. 38 с.
6. Базовий компонент дошкільної освіти. *Настільна кни- га керівника дошкільного навчального закладу. Частина 5. упоряд. Т. В. Панасюк, С. І. Нерянова, А. А. Грищенко*. Тернопіль: Мандрівець, 2014. 144 с.
7. Базовий компонент дошкільної освіти. Наук. кер. А.М. Богущ, дійсний член НАПН України, проф. д-р пед. наук; авт. кол.: Богущ А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л. та ін. К., 2012. 26 с.
8. Барнич О. В. Проблема взаємозв'язку впливу казкових образів на формування уяви дитини та розвитку творчих здібностей у педагогічній спадщині К. Д. Ушинського. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету*. гол. ред. М. О. Носко. Чернігів, 2008. Вип. 56. С. 185-187
9. Бех І. Д. Національна ідея становлення громадянина-патріота України. програмно-виховний аспект. К. ІПВ АПН України, 2008. 40 с.
10. Бех І. Д. Почуття громадянськості у вчинковому вираженні. Формування громадянської компетентності учнівської молоді. *Матеріали науково-*

- практичної конференції 8-9 лютого 2005 року. Х. ХОНМІБО, 2005. С. 8–9.
7. Бех. І. Д. Виховання особистості: Сходження до духовності: Наук. видання. К. Либідь. 2006. 272 с.
11. Бех І. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. *Методист (Шкільний світ)*. 2014. № 11. С. 11–25.
12. Богуш А. Українське народознавство в дошкільному закладі : навч. пос. К. Вища школа, 1994. 398 с.
13. Виженко О. Історія запорізьких козаків для веселих дітлахів. Запоріжжя: Гілея, 1992. 80 с.
14. Володарська М.О. Природознавство. 4 клас. 2015. 166 с.
15. Володарська М. Усі уроки природознавства. 1 клас. К.: Видавничий дім «Освіта», 2012. 288 с.
16. Гавриленко Л. Криниця. *Посібник з українського народознавства 1(2-й рік вивчення)*. Запоріжжя: Просвіта, 2003. 160 с.
17. Гавриш Н. Сонечко мандрує Україною: зошит із українознавчими творчими завданнями для дітей старшого дошкільного віку. К.: Генеза. 2015. 40 с.
18. Гавриш Н. Художнє слово і дитяче мовлення. Донецьк: Лебідь, 1999. 170 с.
19. Гамезо М. В. Возрастная и педагогическая психология. М.: Педагогическое общество России, 2003. 512 с.
20. Гановська І. І. Дидактична казка як педагогічний феномен у навчально-виховному процесі початкової школи. [Електронний ресурс]. Режим доступу:
<chromeextension://ilhapdfjlmhfdgdbefpinebijmhjijpn/http://conference.pu.if.ua/forum/files/1321-13052016/1/Ganovska.pdf>
21. Гноїнська О. Державні та національні символи України. Матеріали для проведення занять зі старшими дошкільнятами. Харків: Веста, Ранок,

2008. 80 с.
22. Дерев'янка Н. Теоретичні засади формування громадянської культури школярів. За ред. В. Костіва. Івано-Франківськ: Плай, 2002. 199 с.
 23. Дитина у сучасному соціопросторі. Навчальний посібник. Піроженко Л., Ладивір С., Біла І. та ін. ; за ред. Т. О. Піроженко. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 272 с.
 24. Дитина: Освітня програма для дітей від 2 до 7 років. *Наук. кер. проекту Огнев'юк В.О.; авт. кол. Г. В. Бєленька, О. Л. Богініч, Н. І. Богданець [та ін.]; наук. ред.: Г. В. Бєленька, М. А. Машовець ; Мін. осв. і науки Укр.; Київ. ун-т ім. Грінченка. К.: Київ. ун-т ім. Грінченка, 2020. 440 с.*
 25. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. Київ, 2004.
 26. Емельянов Б. В. Экскурсоведение: *Учебник. 3-е изд., перераб. и доп.* М.: Сов. спорт, 2002. 216 с.
 27. Етимологічний словник української мови: у 7 т.: т. 5: Р. Т. укл.: Р. В. Болдирєв та ін.; редкол.: О. С. Мельничук (гол. ред.) та ін. К.: Наукова думка, 2006. Т. 5: Р. Т. 704 с.
 28. Єрмаков І. Г. Життєва компетентність особистості: від теорії до практики: *Науково-методичний посібник.* Запоріжжя: Центріон, 2005. 640 с.
 29. Заброцький М. М. Основи вікової психології. *Навч. посіб.* Тернопіль: Навчальна книга. Богдан, 2006. 112 с.
 30. Закон України «Про дошкільну освіту». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2628-14/page>.
 31. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page6>.
 32. Історія дошкільної педагогіки: підручник. І. Г. Улюкаєва. К.: Видавничий Дім «Слово». 2016. 424 с.
 33. Каплуновська О. «Україна – моя Батьківщина». *Парціальна програма*

національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку. За наук. ред. О. Д. Рейпольської. Тернопіль: Мандрівець, 2016. 72 с.

34. Кисіль О. Використання інноваційних методик навчання. Журнал «Відкритий урок» [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/20409/
35. Ковальчук О. В. Українське народознавство. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://ni.biz.ua/7/7_13/7_133515_metodika-kognitivnaya-orientatsiya-lokus-kontrolya.html
36. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності. *Шлях освіти*, 2001. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://works.doklad.ru/view/gWQur9A_oL4.html
37. Концепція нової української школи. Міністерство освіти і науки України. [Електронний ресурс]. Режим доступу <chromeextension://ilhapdfjlmhfdgdbefpinebijmhjijpn/https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>
38. Корицька Г. Література рідного краю: *навчально-методичний посібник. Запоріжжя: Просвіта, 1999. 90 с.*
39. Костриця М. Ю. Шкільна краєзнавчо-туристична робота: *навч. посіб.* К. : Вища школа, 1995. 223 с.
40. Крайг Г. Психологія розвитку. СПб., 2000. 581 с.
41. Крачило М.П. Краєзнавство і туризм. *Підручник.* К.: Вища школа, 1994. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://buklib.net/index.php?option=com_jbook&catid=210
42. Крутій К. Стежинки у Всесвіт. Хрестоматія для дітей старшого дошкільного віку. Харків: Гімназія, 2011. 384 с.
43. Крутій К. Технологія формування полікультурної особистості (конспекти занять з українського народознавства з дітьми старшого дошкільного віку). Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2010. 220 с.

44. Кузьменко В. У. Розвиток індивідуальності дитини 3-7 років. К : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2005. 354 с. 32
45. Кузьминський, А.І. Педагогіка: *Підручник*. К. : Знання, 2007. 447с.
46. Кулачківська С. Є. Я – дошкільник. Вікові та індивідуальні аспекти психічного розвитку К: Нора-прінт, 1996. 107 с.
47. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія: курс лекцій : *навч. посіб.* К.: *Центр навчальної літератури*, 2005. 128 с.
48. Кучинський М. В. Роль усної народної творчості у розвитку молодших школярів. Початкова школа. № 1. 1993. с. 27–31.
49. Ладивір С. Виховання гуманних почуттів у дітей. [за наук. ред. Т. О. Піроженко, С. О. Ладивір, Ю. С. Манилюк]. Тернопіль: Мандрівець, 2010. 168 с.
50. Лемешенко Н. Національні символи України. Вікторини. Випуск 4. Запоріжжя: ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2006. – 104 с.
51. Лисенко Н. В. Педагогіка українського дошкільця : *навч. посібник. 2-ге вид., доп.* К.: Слово, 2010. 360 с.
52. Лозинська Є. Українське народознавство дітям дошкільного віку: *методичний посібник для дошкільних закладів*. Львів: Оріяна-Нова, 2008. 208 с.
53. Метод проектів: особливості застосування в початковій школі: *Посіб. Для вчителів початкових класів, слухачів курсів підвищення кваліфікації, студентів педагогічних факультетів вищих навчальних закладів*. К. 2009. 42 с.
54. Мокрогуз О. Громадянська освіта: проблеми і перспективи запровадження *Завуч*. 2010. № 28. С. 2–4.
55. Народні ігри. Для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. упоряд. Ю. Є. Бардакова. Харків: Вид. група «Основа», 2007. 96 с.
56. Народознавство в дошкільному закладі: *методичні рекомендації для*

- вихователів. Упоряд. О. П. Макаренко. Тернопіль, 1992. 143 с.*
57. Побірченко Н. С. Використання української етнопедагогіки в дошкільному закладі. К.: Науковий світ. 2003. 117 с.
 58. Пометун Н. О., Пироженко Л. В. Сучасний урок. *Інтерактивні технології навчання*. Київ, 2005.
 59. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: навч. посіб. К.: Академвидав, 2006. 456 с.
 60. Практикум по возрастной и педагогической психологии. [под ред. А. И. Щербакова]. М.: Просвещение, 1987. 255 с.
 61. Програма навчально-тематичних екскурсій «Рідний край». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/programa-navcalno-tematicnih-ekskursij-ridnij-kraj-94802.html>
 62. Проекти в початковій школі: тематика та розробка занять. *За ред. О. Онопрієнко. К.: Шкільний світ, 2008. 128 с.*
 63. Ротт Н. Виховання у дошкільників почуття любові до рідного краю. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://studentam.net.ua/content/view/7801/97/>
 64. Рудницька Н. Ю. Використання вчителями краєзнавчого матеріалу в навчально-виховному процесі: історико-педагогічний аспект. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://studentam.net.ua/content/view/7801/97/>
 65. Савчин М. В. Вікова психологія. Навч. посіб. К. : Академвидав, 2005. 360 с.
 66. Стаєнна О. О. Виховання громадянськй якостей у дітей старшого дошкільного віку на традиціях рідного краю: *дис. канд. наук: 13.00.08 дошкільна педагогіка*. Луганськ. 2013. 207 с.
 67. Стребна О. В., Сошенко А. О. Інтерактивні методи навчання в практиці роботи початкової школи. Харків, 2004.
 68. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. *Вибрані твори: в 5 т. Т. 3*. К.:

- Рад. шк., 1977. 279 с.
69. Тараненко І. Громадянська освіта в Україні: стан та перспективи розвитку Історія в школі України. 2000. № 3. С. 15–18.
 70. Тураніна Н. Формування етнокультурної компетентності дошкільника. *Дошкільне виховання*. 2006. № 8. С. 41.
 71. Тягло О. В., Цимбал П. В. Проектні технології: особливості впровадження у початковій школі. *Початкове навчання та виховання*. Х.: Вид. Група «Основа», 2008. № 19–21.
 72. Фесюкова Л.Б., Макаренко О.В. Я живу в Україні. Харків. 2008. 128 с.
 73. Чагайда І. М. Екскурсознавство: *навчальний посібник*. К.: ФПУ. Інститут туризму, 2004. С. 42.
 74. Шевчук А. С. Національні музичні символи України. *Палітра педагога*. 2008. № 4. С. 3–5.
 75. Шевчук А. Українські музично-хореографічні традиції як засіб музично-рухового розвитку дітей старшого дошкільного віку. *Фастів: Поліфаст*, 2005. 332 с.
 76. Шевчук А. Українські традиції – духовні опори життя і розвитку дитини. *Дошкілля*. 2008. № 1 (5). С. 10–15.
 77. Якубенко В. Від народознавства – до свідомого патріотизму. *Дошкільне виховання*. 2002. № 8. С. 12–13.
 78. Яловська О. Народні перлини для маленької дитини. *Тернопіль: Мандрівець*, 2013. 408 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Апробація результатів магістерського дослідження.

1. VI Всеукраїнська науково-практична конференція для студентів, магістрантів та молодих науковців, 27 листопада 2020 року, м. Суми.
2. IV Всеукраїнська науково-практична конференція для студентів, магістрантів та молодих науковців, 28 квітня 2021 року, м. Суми.

Публікації:

1. Шевченко М. Виховання у дошкільників почуття любові до рідного краю. *Дошкільна освіта: від традицій до інновацій: матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції для студентів, магістрантів та молодих науковців.* (27 листопада 2020 року, м. Суми). ФОП Цьома С.П., 2020. С. 111–115.
2. Шевченко М. Виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку. *Дошкільна і початкова освіта: реалії та перспективи. Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції для студентів, магістрантів та молодих науковців* (28 квітня 2021 року, м. Суми). Суми: ФОП Цьома С.П., 2021. С. 128–131.

Експедиція до озера

Мета. Ознайомити дітей із рослинним і тваринним світом озера рідного краю. Формувати поняття «озеро» й «болото». Збагатити знання дітей про найбільші озера України. Допомогти з'ясувати, яке значення мають озера в житті людини. Розкрити значення перебування на свіжому повітрі для зміцнення і охорони здоров'я. Сприяти розвитку спостережливості, уваги. Виховувати бережне ставлення до водойм.

Матеріал: 2 банки (1 з водою з крана), сухий хліб, насіння соняшника.

Хід експедиції

I. Вихователь:

- Нашу Землю, діти, часто називають блакитною планетою. Як ви гадаєте, чому так кажуть про неї? Що оточує Землю?
- *(Блакитне небо)* Правильно.
- *(Блакитні води)* А більшу частину самої Землі складає вода – моря, океани, озера та річки. Вода на землі – дуже важлива складова природи. Без неї не було б життя ані тваринам, ані рослинам, ані людям.
- Ви вже знаєте, яким кольором позначені на глобусі водні простори нашої планети? *(Голубим кольором)*

Сьогодні будемо ми з вами мандрувати,
Блакить природи рідної вивчати!
Тож побажаємо удачі,
ще спостережливості для всіх нас.
За роботу, в добрий час!
- Ось сьогодні ми прийдемо до маленького куточка природи, де є водоймище, та спробуємо познайомитися з цієї природою трохи ближче.
- Як ви гадаєте, куди ми ідемо?

(Діти висловлюють свої припущення)

➤ А щоб скоріше здогадатись куди ми помандруємо, спробуйте відгадати загадку:

- Стоїть корито, повне води наливо (Озеро)

➤ Отже ми підемо на наше сільське озеро. Я впевнена, що ви слухняні діти та вмiєте себе гарно поводити, пригадайте як себе слід поводити біля води? (не лізти у воду, не підходити до неї надто близько...).

Діти пригадують правила поведінки та техніку безпеки біля водойми.

По дорозі до озера проводиться бесіда:

- Яка зараз пора року? Який місяць?
- Яке сьогодні небо?
- Чи є вітер?
- Чи були опади вранці?
- Яке повітря?

II. Діти підходять до озера.

➤ От ми і прийшли, діти. Що ви бачите перед собою?

(Діти визначають: ставок, озеро, річку).

➤ Молодці. Ми кажемо: «водоймище», значить, із чого воно складається? *(Із води)*

➤ А хто з вас знає, як воно утворилось? Давайте пригадаємо, як утворюються озера?

(Відповіді дітей).

➤ Давайте оглянемо, чи є в цьому озері витік? Так, звичайно, є. Як на вашу думку, це добре чи це небажане для озера явище? Чому ви так гадаєте?

➤ Ми принесли сюди баночку з водою, яку набрали в дитсадку з-під крана.

Дістати баночку з водопровідною водою, а в іншу банку набрати води з озера, показати їх дітям та пропонує порівняти.

Діти за допомогою дорослого роблять висновки:

- ✓ Водопровідна вода зовсім прозора, а у водоймищі трохи мутна.
- ✓ Водопровідна вода не має запаху, а вода зі ставка пахне мулом.
- ✓ Вода з крана чистіша, ніж та, що у водоймі.
- ✓ Водопровідну воду можна пити, а воду з водоймища можна пити тваринам та птахам, а людям не можна.

➤ Молодці, діти. Як ви гадаєте, хто живе в цьому озері? Спробуйте відгадати:

1) У воді вона живе,
немає дзьоба, а клює (Риба).

2) Має клешні й довгі вуса,
Я й сама його боюся;
Він щипає, мов гусак,
Ну, а звуть щипаку ... (Рак).

3) У водоймі проживає;
Цілий день пісні співає.
Все зелене це малятко,
Воно зветься (Жабенятко).

- Подивіться чи бачите ви їх зараз?
- Чому, де поділись жаби?
- Чи змогли б риби, раки та жаби жити без води? *(Діти дають*

заперечну відповідь)

- Подивіться, хтось до нас пливе. Чи впізнали виїх?
- Вірно, це родини качок.

(Діти розглядають качок, роблять порівняльну характеристику качуру та качці)

- Мешканці водойми – дикі чи домашні істоти? Чому ви так думаєте?
- Як людина має ставитися до них? *(Пояснення дітей)*

➤ Чи можемо ми зараз допомогти каченяткам?

➤ Коли ми йшли на озеро, я взяла із собою хліб та насіння соняшника, давайте погодуємо каченят.

Діти годують качок, кличуть їх до себе.

➤ Розгляньте прибережну зону озера. Що ви там бачите?

➤ Які дерева ростуть поблизу озера?

➤ Подивіться на ті рослини, які ростуть в озері. Як ви гадаєте, чому вони там саме ростуть? Назвіть рослини, які ви добре впізнали: Так, рогіз, хвощ болотяний, осока тощо.

➤ Чому осока і рогіз високі та соковиті?

➤ Роздивіться будову рослини рогіз. Як виглядає стебло? Саме там є повітряні порожнини із них рослина бере повітря для дихання. На що схожі листки?

➤ Подумайте і скажіть, чи корисні озеру ці рослини, чи від них є шкода? Як тварини використовують у своєму житті високорослі рослини? Чи потрібні їм низкорослі соковиті рослини і навіщо?

➤ Давайте подихаємо глибоко. Що ви відчуваєте, яке тут повітря? *(Чисте, свіже, вологе)*

➤ Як дихається нам біля водоймища? *(Легко)*

➤ Будь-яке водоймище – це мальовничий куточок природи. Подобається вам тут, діти? *(Так)*

➤ Для чого люди влітку приходять до водоймища? *(Щоб тут відпочити, порибалити, помилуватися природою)*

➤ Що можна робити на тих водоймищах, де обладнаний пляж, у теплу погоду? *(Купатися, плавати та загоряти)*

➤ Я пропоную прогулятися бережком, поспостерігати за мешканцями цього куточку природи.

Діти коментують свої спостереження.

Подивіться, діти, як вітрець гонить по водяному простору хвилі.

- Які вони? (*Сріблясті, веселі, жваві*)
- Давайте порівняємо: однаково виглядає поверхня води в затінку і на сонці? (*У затінку вода темна, а на сонці вона блищить, виграє, сяє*)
- Водичка – мов дзеркало. Що відображається в ньому? (*Небо, хмаринки, дерева, що ростуть на березі*)
- Як гарно тут! Як ви гадаєте, а яким буде на вигляд озеро взимку? (*Водойма замерзне, на її поверхні буде крига*)
- Правильно. А навесні, коли сюди будуть стікати води із розталого снігу десятками струмочків, що відбудеться? (*Добавиться води*)
- А зараз, діти, спробуйте на хвилюк заплющити очі. Прислухаймося до звуків природи. Розкажіть, що ви чуєте? (*Плескіт хвиль, шум очерету, квакання жабок*)

Діти спокійно прогулюються вздовж берега, спостерігаючи за красою.

Потім діти повертаються до дитсадочка.

III. Підсумкова бесіда.

- Де ми побували на екскурсії?
- Які зміни в природі ви помітили?
- Який рослинний світ озера ви запам'ятали?
- Назвати представників тваринного світу озера.
- Як потрібно дбати про охорону життя біля озера.

Експедиція до зимового парку

Мета: Вчити дітей знаходити зв'язок між неживою та живою природою. Чому все так змінилося, згадати, як виглядав парк восени. Удосконалити знання про явища та ознаки зими. Розширити знання дітей про зовнішній вигляд та поведінку зимуючих птахів, про їх роль у природі. Розвивати спостережливість, пам'ять, мислення, зацікавленість, увагу. Виховувати прагнення допомогти пташкам взимку.

Хід експедиції:

Вихователь: Стало біло навкруги, у снігу ліси, луки,

І набігли холоди, річки сковані в льоди.

В дружбі із дітьми всіма.

Здогадались? Це ... (зима)

Про яку пору року йдеться у вірші? (зима)

- Справді, вже до нас завітала зима.
- А що змінилося довкола? (стало холодно, випав перший сніг, морозець щипає, дерева стоять сумні, не чути веселий спів пташок, сонечко не гріє).
- Діти, сьогодні я пропоную відправитися на експедицію до зимового парку, поглянути як його змінила зима. Згодні? (так)

Діти шикуються парами і разом з вихователем йдуть до парку. По дорозі вихователь звертає увагу дітей на зміни у природі: як змінились дерева, що стало з квітами. Розповідає про зимове свіже повітря, його користь та небезпеку. Звертає увагу на проїжджу частину, на можливість ожеледиці, як слід правильно себе вести на дорозі взимку.

Вихователь: Діти, куди ми з вами прийшли? (до парку).

- А який парк зимової пори? (казковий, білосніжний, чарівний).

- Вірно, чарівниця зима прикрасила дерева, вкрила землю білою ковдрою і перетворила наш парк на казку.
- Пригадайте, як виглядав парк восени (різнокольорове листячко було на деревах, потім воно опало і стало у парку сумно і похмуро).

Вихователь: я пропоную вам трішки пограти. Ви обираєте дерево, ховаєтесь за нього, а коли я вас знайду називаєте ознаку зими.

Гра «Ознаки зими»

Вихователь: погляньте, що це на снігу? (сліди).

- А як ви гадаєте чиї це сліди? (наші)
- А ще чиї? (різних пташок).
- Вірно, це сліди пташок.
- Яких зимуючих пташок ви знаєте? (горобець, синичка, снігу, дятел, сойка)
- На вашу думку, пташкам весело зараз? (ні).
- Чому? (холодно, морозно, немає їжі).
- Дітки, ви знаєте, наш майстер передав подаруночок для пташок, які живуть у парку (вихователь дістає годівничку і пропонує діткам її повісти та насипати у неї зернятко).

Вихователь: я гадаю, що пташкам сподобається наш подаруночок. Давайте тихесенько поспостерігаємо за ними, уважно погляньте на їх поведінку та зовнішній вигляд (діти спостерігають за поведінкою горобців та синичок).

- Як зовні виглядають пташки? (мають кругленький тулуб, тіло вкриті пір'ям, мають крила та дзьоб)
- Для чого пташкам потрібні крила? (щоб літати)
- Як може людина допомогти пташкам взимку? (так, люди роблять годівнички і насипають у них зернятка, сальце, хліб)

- Що корисного роблять пташки? (вони поїдають комашок, рятують рослини від шкідників)
- Як ви гадаєте, де ночують пташки взимку? (відповіді дітей)

Вихователь: послухайте, як про зимову ночівлю пташок розповідається в оповіданні «Де ночують птахи взимку?» З. Друзь

Де ночують птахи взимку?

Довгу зимову ніч птахи проводять по-різному. Ворони і галки ночують великими зграями у парках, садах на деревах. Дятли, повзики, синиці-гаїчки ховаються від холоду в дуплах, а горобці і синички великі – під дахами, на горищах, біля опалювальних труб. Зимуючі птахи у шпаківнях не зимують, бо шпаківні промерзають і продуваються вітром.

Вихователь: малята, давайте зробимо веселу розминочку та погріємось.

Фізкультхвилинка «Морозець»

(вихователь вмикає аудіо запис пісеньки «Морозець» на слова Г. Бойка. Діти виконують рухи відповідно словам пісні)

Вихователь: молодці, а скажіть мені, що лежить у нас під ногами? (сніг).

- Який він? (білий, м'який, рипить під ногами).
- А чи корисний сніг? (він зігріває землю від холоду).
- Ви добре знаєте, що сніжок для людини може бути небезпечним, і дуже корисним для природи.
- А коли сніг для нас несе небезпеку? (коли діти граються у сніжки, одяг намокає і замерзає, можна захворіти, не можна сніг куштувати).
- Так, дітки, сніг не можна куштувати, бо це призводить до хвороби. Під час сильної заметілі, сніг заважає рухатися, може статися автомобільна аварія, пішоходам в таку погоду потрібно бути максимально обережними.

Вихователь: дітки, пропоную вам теж прикрасити парк. Давайте разом зліпимо сніговичка, який буде охороняти парк та зустрічати всіх гостей.

(діти разом з вихователем ліплять сніговика)

Вихователь: гарний сніговик у нас вийшов. Та вже час прощатися з парком і повертатися до садочка.

- Скажемо разом «До побачення, зимовий парк. Ми завітаємо до тебе навесні»

Діти з вихователем повертаються до садочка, по дорозі діляться враженнями. У групі вихователь пропонує намалювати парк та сніговичка, якого зліпили дітки.